

oxf 907.2:272:187:(497.12 - Maribor)

e-300/4

INŠTITUT ZA GOZDNO IN LESNO GOSPODARSTVO
LJUBLJANA

ZELENI PAS - MARIBOR

PARKOVNI GOZDOVI

PRI TREH RIBNIKIH

LJUBLJANA 1984

e-300

Naročnik: Gozdno gospodarstvo MARIBOR

Izvajalec: Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo
Ljubljana

Vodja naloge: Ivan ŽONTA, dipl.inž.

Nalogo so izdelali:

Ivan SMOLE, dipl.inž.

Marko KOVAČ, dipl.inž.

Maja ŠKULJ, dipl.inž.

Ivan ŽONTA, dipl.inž.

Direktor:

Marko KMECL, dipl.inž.

Ljubljana, julij 1984

Kazalo vsebine:

1. UVOD
2. OPIS DELOVNE METODE
 - 2.1. Teoretična izhodišča
 - 4 2.2. Kabinetne priprave in terensko delo
 - 5 2.3. Opis terenskega popisnega obrazca
- 8 3. OPIS NARAVNIH RAZMER
 - 8 3.1. Geološka podlaga
 - 9 3.2. Talni tip
 - 3.3. Talna globina
 - 3.4. Vlažnostne razmere rastišča
 - 10 3.5. Površje zemljišča
 - 10 3.6. Mikroklima
 - 11 3.7. Gozdna združba ali ekološka enota
(asociacija, subasociacija, facies)
- 12 4. RAZLAGA TEMATSKIH KART
 - 12 4.1. Analiza reliefa - Karta 1
 - 13 4.2. Sestava gozdov po drevesnih vrstah -
Karta 2
 - 13 4.3. Struktura sestojev, vrsta in čas ukrepa-
nja v sestojih - Karta 3
 - 14 4.4. Lesne zaloge in sklep krošenj - Karta 4
 - 14 4.5. Poškodbe v gozdnem prostoru - Karta 5
 - 14 4.6. Sedanja raba gozdnega prostora - Karta 6
 - 15 4.7. Ocena potencialne rabe gozdnega prostora
- Karta 7
- 17 5. UGOTOVITVE IN ZAKLJUČKI PRVE DELOVNE FAZE
- 18 6. OPREDELITEV ZAVAROVANJA IN NAČEL PARKOVNIH GOZDOV -
MARIBORA

- 21 7. PREDLOG ČLENITVE PROSTORA NA FUNKCIONALNO-
UREDITVENA OBMOČJA (cone) - Karta 8
- 31 8. PREDLOG SITUACIJE REKREACIJSKEGA KOMUNIKACIJSKEGA
OMREŽJA - Karta 9
- 35 9. VLOGA IN POMEN ŽIVIH MEJ (omejkov, mejic) NA KMETIJ-
SKIH ZEMLJIŠČIH V PRIMESTNEM PROSTORU
- 58 10. ZAKLJUČEK

Kazalo kartografskega gradiva:

- KARTA 1 - Analiza reliefa
- KARTA 2 - Sestava gozdov po drevesnih vrstah
- KARTA 3 - Struktura sestojev, vrsta in čas ukrepanja v
sestojih
- KARTA 4 - Lesne zaloge in sklep krošenj
- KARTA 5 - Poškodbe v gozdnem prostoru
- KARTA 6 - Sedanja raba gozdnega prostora
- KARTA 7 - Ocena potencialne rabe gozdnega prostora
- KARTA 8 - Predlog členitve na funkcionalno-ureditvena
območja
- KARTA 9 - Predlog situacije rekreacijskega komunikacijskega
omrežja

1. UVOD

Načrt podrobne ureditve gozdov zelenega pasu mesta Maribor za namen oddiha in rekreacije mestnega prebivalstva zajema gozdne komplekse, ki se na jugu navezujejo neposredno na mesto in njegove urejene zelene površine, segajo na vzhodu do Počehove, na zahodu pa do Vinarij in Račkega dola. Severna meja obdelave leži nekako na višini prevala nad Ribniškim selom.

Največji sklenjeni gozdni kompleks porašča razgibani gričevnati hrbet, ki leži med Ribniškim selom in Počehovo (Krčevina), nekaj manjši je na osojnih pobočjih vzhodno od Vinarij. Vsi ostali gozdovi so kot manjši gozdni ostanki razpršeni med kmetijskimi obdelovalnimi površinami, predvsem vinogradi ter ob robu naselij.

Vse obravnavano območje predstavlja specifični naravni prostor, ki leži v neposrednem mestnem zaledju. Do Treh ribnikov in Ribniškega sela sega območje mestnega parka z urejenimi zelenimi površinami in sprehajališči, območje markantnih mestnih razgledišč Piramide in Kalvarije pa je eno izmed najbolj poznanih izletniških in rekreacijskih predelov v bližnji mestni okolici ter ima v tem pogledu že dolgoletno tradicijo.

Hkrati z urbanističnim urejanjem tega okoliša se je pokazala tudi potreba po podrobnejši ureditvi naravnih površin, predvsem gozdov, za rekreativne namene in oddih. V zadnjih letih se namreč pritisk na zelene primestne površine spričo poslabšanih življenjskih pogojev prebivalstva (energetska kriza, naraščajoča draginja) in večanja količine prostega časa povečuje. Znatno delo pri tem ima tudi v novejšem času uveljavljena in pri vseh starostnih strukturah zelo popularna rekreacijska panoga gozdnega teka oz. teka v naravi, ki marsikod prihaja v navzkrižje s tradicionalnimi oblikami oddiha (sprehajanjem) in lahko predstavlja hudo motnjo ne le v psihičnem, ampak tudi v prostorskem

pogledu. Iz zgoraj omenjenih razlogov je nastala tudi potreba po ureditvi primernih prostorov za zimsko rekreacijo, ki bi bili hitro dostopni in bi nudili ceneno rekreacijo tudi med tednom, čedalje večjemu številu interesentov pa najbrže tudi ob koncu tedna.

Poleg navedenih razlogov je načrtna ureditev tega prostora potrebna tudi zaradi škodljivih posledic dosedanjega neurejenega stanja oz. rabe, ki se kažejo v obliki nenačrtno in stihijsko speljanih poti, steza in bližnjic, divjih kurišč, nekontroliranih rekreacijskih prostorov v naravi, ponekod pa tudi v popolnoma neprimerni rabi prostora (strelišče).

Pričujoči ureditveni načrt nakazuje nekaj možnosti za reševanje navedenih problemov in predstavlja v bistvu le osnovni okvir bodoče prostorske ureditve, ki se bo realizirala postopno in v daljšem razdobju, pri čemer jo je možno glede na potrebe še dopolnjevati ali spreminjati. Do neke mere naj tudi pomaga pri iskanju najustrežnejših rešitev pri podrobnem urejanju primestnih parkovnih gozdov na splošno, saj se slovensko gozdarstvo v praksi le počasi otresa svojih tradicionalnih pogledov na gospodarjenje z gozdnim prostorom v klasičnem smislu in s težavo išče pota in načine pri ravnanju s tistimi gozdovi, ki imajo poudarjene splošno koristne funkcije. V tem prizadevanju bo izvedba tu predlagane ureditve tudi dragocena izkušnja za urejanje vseh ostalih gozdov zelenega pasu mesta Maribor.

2. OPIS DELOVNE METODE

2.1. Teoretična izhodišča

Najpomembnejše teoretično izhodišče pri opredeljevanju obravnavanega gozdnega prostora je njegova razdelitev na manjša območja glede na funkcije, ki jih le-ta vršijo v tem prostoru, ali pa so jih glede na svoje naravne danosti tu vsaj sposobna

vršiti. Razlogi za takšno novo opredelitev prostora (v razliko od klasične gozdarske razdelitve na oddelke, odseke, parcele) so predvsem v dejstvu, da dosedanja delitev ne ustreza več načinu gospodarjenja v primestnih gozdovih, ki imajo poudarjene splošno koristne funkcije. Poleg tega je vprašljiva ažurnost spremljanja sprememb v prostoru po klasičnih metodah, saj se v parkovnih gozdovih način gospodarjenja prilagaja funkcijam gozda (gospodarjenje za funkcije), te pa niso predvsem neposredne gozdarske narave. V primestnih gozdovih je često tudi zanemarjeno ali opuščeno vzdrževanje prostorskih razmejitvenih oznak na terenu, kar otežuje orientacijo in evidenco dejanskega stanja v sestojih.

Razdelitev vsega gozdnega prostora na manjša funkcijska območja se vrši glede na ugotovljeno ali ocenjeno primernost prostora za različne oblike letne ali zimske rekreacije ali oddiha: sprehajanje, izletništvo, igre v naravi, sankanje, smučanje, drsanje ipd., ki se lahko vrši spontano in neorganizirano ali pa tudi organizirano kot n.pr. gozdni tek, tek na smučeh, taborništvo ipd. Prav tako se prostor razmeji glede na druge vrste rabe oz. funkcije: varovalna območja, območja kulturnih in naravnih spomenikov ipd.

Opredeljevanje in razmejitev osnovnih funkcijskih prostorskih enot ali skrajšano - coningov - se je vršilo po sledečih kriterijih:

- dejanska vloga (funkcija) prostora
- potencialna (možna) vloga prostora
- enotnost (homogenost) rastiščnih razmer
- homogenost sestojnih razmer in gozdnogojitvene problematike
- specifičnost ekoloških razmer, pomembnih za vrsto rabe oz. dejavnost (tople-hladne lege, grebeni-jarki ipd.)

Velikost coningov je odvisna od upoštevanja števila kriterijev in velikosti vsega prostora, ki ga presojujemo. Podrobnost prostorske obdelave je običajno največja pri gozdovih, ki so v neposrednem stiku z mestom, ker imajo tu najbolj poudarjene svoje različne splošno koristne funkcije in gre torej dejansko za mnogonamenski gozd. Če bi pri coniranju upoštevali le kriterij oddaljenosti, bi podrobnost prostorske razdelitve pojemala v smeri od središča proti obrobju.

Dalje je velikost coningov odvisna tudi od enoličnosti ali pestrosti ekoloških dejavnikov in parametrov: geološke podlage, razgibanosti površja, ekspozicije, strmine, mikroklimatskih in vlažnostnih razmer ipd., kakor tudi od rezultata njihovega vzajemnega delovanja, ki je kompleksno opredmeten v gozdnih rastiščih.

Končno vpliva na velikost coningov tudi sestojno stanje gozdov, katerega pestrost je prav tako različna in je primarno odvisna od naravnih razmer, v veliki meri pa od gospodarjenja z gozdom oz. od vplivov na gozd nasploh. Ti so v primestnih gozdovih še posebno močni, mnogostranski in dolgotrajni.

2.2. Kabinetne priprave in terensko delo

Opredeljevanje in razmejitev coningov se je vršilo na topografskih kartah v merilu 1 : 5000 , na katere so bile v kabinetnem delu priprav vnešeni sledeči elementi:

- zunanja meja proučevanega območja
- gozdni rob, to je razmejitev med gozdom in negozdnimi površinami
- večje vodne površine
- poselitev
- infrastrukturni objekti: ceste, poti, steze.

Tako pripravljena karta je omogočala lažjo in hitrejšo orientacijo, obenem pa je bila tudi dober pripomoček za ugotavljanje pomembnejših funkcij posameznih širših predelov.

Ves obravnavani prostor je bil po prej opisanih kriterijih razdeljen na 32 funkcijskih enot ali coningov. Za območja z enakimi ali zelo podobnimi prostorskimi značilnostmi, a različno lokacijo nismo opravljali ponovnih opisov. Zato se coningi z isto zaporedno številko pojavljajo lahko tudi večkrat in na različnih mestih, kar je dobro razvidno na tematskih kartah.

Razmejevanje coningov se je vršilo neposredno na terenu istčasno z ogledom posameznih predelov, meje in zaporedne številke coningov pa so se takoj vrisovale v karto. Hkrati so bili na posebnem obrazcu napravljeni tudi opisi coningov.

Meje coningov so na topografski karti razmeroma lahko čitljive, čeprav ne potekajo vedno po poteh, jarkih, grebenih ali parcelnih mejah; večkrat jih je potrebno ugotoviti s čitanjem reliefa ali drugih prostorskih značilnosti, kajti na terenu niso obeležene.

2.3. Opis popisnega obrazca

Opisovanje coningov se je vršilo na posebnem obrazcu, ki je priložen in je bil sestavljen v pripravljalni kabinetni fazi dela. Za opis proučevanega območja smo uporabili enak obrazec kot smo ga uporabljali pri opisu parkovnih gozdov mesta Ljubljane, ki so znatno obsežnejši in pestrejši, ^{zato} se zdi obrazec za konkretno uporabo morebiti vsebinsko prebogat. Ker pa vsebuje vse možne elemente za opredeljevanje mnogonamenskih gozdov, ga za ta primer nismo spreminjali.

Obrazec obsega 8 strani in je razdeljen na 6 poglavij. Prvo poglavje podaja prikaz strukture sedanje rabe prostora. Ob-

stoječa raba prostora je opredeljena s 16 postavkami, vendar je treba pripomniti, da je obrazec prirejen predvsem presoji gozdnega prostora. Z vključevanjem kmetijskih površin v presojo bi odobljena slika še popestrili.

Drugo poglavje obrazca vpisuje naravne razmere. Ker je za gozdove na opisanem ozemlju že izdelana gozdnovegetacijska karta v M 1 : 5000 in zaradi sorazmerne enotnosti rastišč smo opise tega poglavja opustili. Enoten opis naravnih razmer ne glede na coninge je podan v posebnem poglavju tega elaborata.

Tretje poglavje popisnega obrazca podaja dokaj razčlenjen opis sestojev, ki je verodostojnejši pri coningih z manjšo površino, pri večjih pa je podatek pač le povprečje in še to okularno ocenjeno. Podana informacija zahteva v primeru presoje večjih coningov podrobnejšo prostorsko razčlenitev. Ta del opisa daje poleg ustaljenih gozdnogospodarskih postavk tudi pregled tistih poškodb v gozdnem prostoru, ki so specifične za mnogonamenski, tj. primestni gozd in odražajo naš odnos do okolja in gozda.

V četrtem poglavju so evidentirani najnujnejši gojitveni in prostorsko ureditveni ukrepi, ki jih je potrebno izvesti, da bi dosegli zadovoljivo izhodiščno stanje za nadaljnje urejanje tega prostora. So le okvir, v katerem se je možno sproti prilagajati spreminjajočemu se stanju v naravi in jih ne kaže jemati kot togo, konstantno in nespremenljivo napotilo za ukrepanje v prostoru.

Ocena potencialne rabe, ki jo podaja peto poglavje obrazca, razčlenjuje prostor na 36 različnih potencialnih dejavnosti ali možnosti rabe. Posamezne vrste dejavnosti v naravi se med seboj razlikujejo tako po zahtevnosti glede kvalitete ali posebnih lastnosti prostora kakor tudi v pogledu njegove potrebne velikosti ali razsežnosti. Glede na prvo so nekatere vrste rabe omejene na specifični prostor (drsanje), druge pa so prostorsko

manj zahtevne (igre v naravi). Glede na razsežnost potrebnega prostora je razlika med dejavnostmi, ki so vezane na manjši prostor in so bolj statične (igre v naravi, piknik prostori) ter onimi, ki zahtevajo več prostora in so dinamičnejše (hoja, gozdni tek), pri čemer so seveda tudi bistvene razlike v načinu uporabe ali izkoriščanja tega prostora.

Struktura prostora je z upoštevanjem ocene njegove potencialne rabe glede na vse povedano zelo različna. Ponekod prihaja do zgoščevanja rabe, drugod do enakomerne razporeditve posameznih vrst, marsikod pa tudi do sorazmerne siromašnosti ponudbe primerne prostora za kakršnokoli dejavnost.

Šesto poglavje popisnega obrazca podaja v opisni obliki (ostala so pretežno v obliki vprašalnika) predloge najustreznejše (optimalne) rabe prostora, izhajajoče iz ugotovitev in informacij prejšnjih poglavij. Večinoma gre za prve vtise, domneve in okvirne zaključke, ki naj bi pripomogli k čim objektivnejšemu opredeljevanju posameznih območij za določeno vrsto rabe, kar je osnovni cilj naloge.

3. OPIS NARAVNIH RAZMER

Naloga obravnava razmeroma majhno območje, na katerem v pogledu glavnih ekoloških dejavnikov med posameznimi coningi ni izrazitih razlik. Zaradi tega smo pri ogledu in popisu terena te opise coningov opustili, kar je razvidno tudi iz popisnih terenskih obrazcev (druga stran terenskega popisnega obrazca z naslovom "Opis naravnih razmer") . Zato manjka tudi nekaj tematskih kart, ki bi jih bilo na osnovi opisov možno izdelati (gozdne združbe, petrografske razmere). Ta manjkajoči prostorski prikaz, ki bi bil sicer zelo enoličen, bomo skušali v sledečih poglavjih nadomestiti z opisi, pri čemer bodo pomembnejše značilnosti opredeljene tudi prostorsko (z navedbo lokacije).

3.1. Geološka podlaga

Po Meliku pripada proučevano ozemlje Slovenskim goricam, meja med njimi in Kobanskim poteka po liniji Kamnica - Sv.Urban. Slovenske gorice so zgrajene iz mladoterciarnih kamnin, ki imajo zelo različno sestavo. Po geološki karti Slovenije v M 1 : 200 000 (izdelal jo je Geološki zavod SRS iz Ljubljane) sestavlja ravninski svet in večje doline peščena glina, gričevnati svet pa peščeni lapor, pesek, apneni peščenjak, prod, konglomerat, litotamnijski apnenec.

Na območju, ki ga obravnava naša naloga, je matična kamnina najizraziteje vidna pod cerkvijo na Kalvariji, kjer izstopa na površje v obliki strme konglomeratne stene. To je edini primer, da je matična podlaga razgaljena v takšnem obsegu. Običajno jo najdemo le v manjših odlomih ali luskah na strmeh pobočjih ali v jarkih.

Različnost zgoraj naštetega kamninskega gradiva ima svoj odraz predvsem v oblikovanosti površja in globini tal, ki na teh kamninah nastajajo.

3.2. Talni tip

Prevladujoči talni tip na obravnavanem območju so rjava tla, nastala na mlajših terciarnih kamninah. Ta talni tip prevladuje na vseh coningih.

3.3. Talna globina

Ker je velik del matičnih kamnin že sam po sebi sipek, tiste, ki so sprijete (laporji, peščenjaki, konglomerati) pa fizikalno hitro preperevajo, so tla večinoma globoka. Plitvejša so le na večjih strminah (nad jarki) ter na izrazito strmih pobočju, ki se vleče nad Počehovo ob vzhodnem robu obravnavanega ozemlja; tu so tla srednje globoka ali plitva.

3.4. Vlažnostne razmere rastišča

Vlažnost rastišč je razen od osnovnih talnih lastnosti odvisna tudi od reliefa (nagib, ekspozicija) in klimatskih pogojev (makroklima, regionalne klime in mikroklima). V našem primeru so osnovni rastiščni dejavnik sveža globoka rjava tla. Vpliv ostalih dejavnikov se odraža na ta način, da so na strmejših prisojnih pobočjih rastišča sušnejša, na osojnih legah in v jarkih pa vlažnejša. Na položnih pobočjih in ravninah ohranjajo rastišča značaj, ki ga narekujejo osnovne talne lastnosti.

Od klimatskih parametrov ima največji vpliv na vlažnost rastišč količina padavin, izpostavljenost vetrovom in mikroklimatske razmere, predvsem zastrtost tal, tj. obraslost z vegetacijo, ki ustvarja za svoje uspevanje ugodno klimo. Če upoštevamo vse naštetе dejavnike in njihov vpliv na rastišča, moremo ugotoviti, da na opisanem območju prevladujejo sveža rastišča, manj pogosta so sušna (grebeni, prisojne strme lege) še manj pa mokra (jarki, ki imajo majhen prostorski delež). Pri tem je očitno, da more biti ocena vlažnosti rastišča verodostojna le

pri majhnih in homogenih coningih, pri velikih in neenotnih pa zaradi povprečnega podatka izgublja na svoji vrednosti.

3.5. Površje zemljišča

Značilne reliefne oblike Slovenskih goric: dolge ozke doline, ki ležijo med dolgimi in plečatimi, a ne širokimi hrbti so v malem vidne tudi na obravnavanem ozemlju. Tudi tu so v mehko, slabo odporno kamninsko gradivo vrezali potoki in potočki svoje struge v grape in povirja. Z odplakovanjem so se ustvarila mestoma precej strma pobočja, ki se običajno iztekajo v položnejši svet v izrazito kratkih, ostrih prehodih. Glede na njihovo slabo razčlenjenost sklepamo, da so zgrajena iz tršega in manj erodibilnega kamninskega gradiva kot njihova okolica.

Površje zemljišča v posameznih coningih se giblje od gladkega do rahlo razgibanega, stvarnost ocene razgibanosti površja pa močno zavisi od velikosti coningov.

3.6. Mikroklima

Opredelitev mikroklimatskih razmer je v pogojih širše (makro) in ožje (regionalne) klime nekega območja odvisna predvsem od reliefnih pogojev in vegetacijskih razmer. Če na splošno opredeljujemo grebene in prisojna pobočja s toplo, jarke in osojne lege s hladno, vse ostale manj izrazite lege pa s srednjo mikroklimo, moramo pri tem upoštevati tudi gozdno odejo, ki te razmere znatno blaži in razlike izenačuje. Zaradi tega daje opredelitev mikroklimе po coningih le poprečno in grobo informacijo o tem pojavu.

3.7. Gozdna združba ali ekološka enota
(asociacija, subasociacija, facies)

Gozdove obravnavanega območja uvrščamo v bukov gozd z gradnom (*Quercus petraeae*-Fagetum), varianto na miocenskih kamninah, ki je značilna za območje Slovenskih goric.

Večina gozda pripada osrednji obliki te združbe (typicum), le strmo vzhodno pobočje Krčevine nad Počehovo porašča posebna, do sedaj še neopisana in le površno proučena oblika, ki je po svoji osnovni rastlinski kombinaciji še najsorodnejša bukovemu gozdu s kresničevjem (*Arunco*-Fagetum), to je združbi, ki naseljuje strme osojne lege na dolomitni podlagi. Ker obravnavana oblika v pogledu tal kljub strmini ohranja vse osnovne značilnosti tal, ki nastajajo na miocenskih kamninah: večjo talno globino in boljšo razvitost talnega profila, jo uvrščamo v isto združbo kot ostale gozdove ne glede na to, da ima prevladujoč, v največjih strminah pa popoln varovaln značaj. V elaboratu "Gozdne združbe vzhodnega Pohorja z okolico Maribora ter predlog rastiščnogojitvenih tipov" (Smole, I., Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo pri Biotehniški fakulteti, Ljubljana 1979) je to oblika združbe provizorično uvrščena v najekstremnejšo (rastiščno najslabšo) obliko bukovega gozda z belkasto bekico (*Luzulo*-Fagetum), ker zaradi majhne površinske zastopanosti ni bila podrobneje proučena.

4. RAZLAGA TEMATSKIH KART

Glavni namen tematskih kart ni le v čim nazornejšem, to je prostorskem prikazovanju posameznih elementov obravnavanega gozdnega prostora, dokumentiranih v obliki popisov, temveč tudi v prizadevanju, da bi na čim objektivnejši način prikazali proces vrednotenja gozdnega prostora s pomočjo analize posameznih elementov in dejavnikov, ki jih te karte prikazujejo. Tematske karte vsebujejo torej skupaj z osnovnimi informacijami o najpomembnejših naravnih danostih gozdnega prostora, ki so podane v opisni obliki, tudi izhodiščne elemente za izdelavo končne, sintezne karte, ki prikazuje najustreznejšo rabo obravnavanega prostora. Vsebina tematskih kart temelji na informacijah, zbranih v opisih coningov, deloma pa tudi na osnovnih podatkih topografske karte (relief). Tematske karte imajo sledečo vsebino:

- Analiza reliefa
- Sestava gozdov po drevesnih vrstah
- Struktura sestojev, vrsta in čas ukrepanja v sestojih
- Lesne zaloge in sklep krošenj
- Poškodbe v gozdnem prostoru
- Sedanja raba gozdnega prostora
- Ocena potencialne rabe gozdnega prostora.

Čeprav so vse tematske karte opremljene z ustreznimi legendami, je za njihovo popolnejše razumevanje potrebno dodati nekaj pripomb in pojasnil.

4.1. Analiza reliefa (Karta 1)

S pomočjo analize reliefa je ves prostor opredeljen v šest kategorij glede na nagib (strmino), dočim lege (ekspozicije)

na ta način nismo analizirali. Glavni namen takšne razčlenbe reliefa je ugotavljanje naravnih možnosti za posamezne vrste rabe prostora bodisi v smislu njegove primarne rabe (kmetijstvo, gozdarstvo) ali za druge dejavnosti: rekreacija, športne panoge ipd. S prikazom območij večjih strmin (predzadnja in zadnja kategorija) so opredeljeni tudi predeli, na katerih je gozd kot poglavitni dejavnik za zaščito tal pred erozijo neobhodno potreben, zato gozdove na takšnih strminah lahko smatramo za trajno varovalne gozdove.

4.2. Sestava gozdov po drevesnih vrstah (Karta 2)

Prikaz gozdov glede na njihovo drevesno sestavo temelji - podobno kot večina prikazov na tematskih kartah - na oceni stanja po posameznih coningih glede na prevladujočo drevesno vrsto oz. zmes (mešanico) drevesnih vrst. Ocena prikazuje neko povprečno stanje na območju coninga, zato je to le groba in posplošena ocena prisotnosti drevesnih vrst. Natančnejši prikaz strukture gozdov po drevesnih vrstah je možno napraviti le s pomočjo detajlne izmere in inventarizacije znotraj posameznih coningov. To bi prišlo v poštev edino v primeru, če bi želeli kak manjši prostor podrobneje urediti.

4.3. Struktura sestojev, vrsta in čas ukrepanja v sestojih (Karta 3)

Prostorsko prikazovanje starostne strukture parkovnih gozdov ter prikaz ukrepov, ki jih je potrebno v sestojih takoj ali kasneje izvršiti, je zaradi svoje zahtevnosti povezano z nekoliko slabšo preglednostjo in razumljivostjo kart. Ker je starostna struktura sestojev le eno od meril za razmejevanje coningov, so v posameznih primerih zastopani v istem coningu sestoji različne starosti. V takšnih primerih nam karta nakazuje le vsebino (kakšne vrste sestoji so v coningu zastopani), ne pa tudi prostorske razporeditve (kako so sestoji v coningu razporejeni). Razen tega temeljijo vse ocene na presoji trenutnega stanja, zato jih je treba sproti preverjati in

dopolnjevati povsod tam, kjer je prišlo do sprememb. Vsekakor je razumevanje vsebine te karte tesno povezano z vsebino opisov coningov, kjer je celotna problematika razčlenjena podrobneje kot jo je mogoče prikazati na kartah.

4.4. Lesne zaloge in sklep krošenj (Karta 4)

Struktura lesne zaloge je v gozdovih, ki imajo poudarjene splošno koristne funkcije, nedvoumno manj pomembna kot v izrazito gospodarskih gozdovih. Kljub temu je to za kompleksno presojo gozdnega prostora zelo pomembna informacija, saj karakterizira njegovo gospodarsko vrednost ne glede na ostale funkcije tega prostora. Prav tako pomemben ali celo pomembnejši prostorski element je tudi sklep drevesnih krošenj, čeprav je le povprečni podatek za coning in je njegova verodostojnost močno odvisna od velikosti coningov. Poleg tega sta tudi ta dva elementa podvržena spremembam, ki nastajajo v krajših ali daljših časovnih razdobjih v gozdu bodisi kot posledica gospodarskih ukrepov ali popolnoma neodvisno od naše volje (snegolomi, vetrolomi, žled, gozdni požari in druge naravne ujme).

4.5. Poškodbe v gozdnem prostoru (Karta 5)

Inventarizacija poškodb v gozdnem prostoru zajema poleg poškodb, ki so v gozdu običajne (poškodovano drevje zaradi naravnih ujm, bolezni in škodljivcev ipd.), tudi specifične vrste poškodb, ki nastajajo kot posledica mnogonamenske rabe tega prostora (oddih, rekreacija): poškodovano in "gravirano" drevje ob sprehajalnih poteh in počivališčih, "divje" steze in bližnjice, steptanost tal in povečana erozijska dejavnost vode zaradi prevelike obremenitve prostora ali neustrezno speljanih poti ipd.

Poškodbe so prikazane po coningih ne glede na njihovo intenziteto, obseg in natančno nahajališče ter v enakem zaporedju kot so navedene v popisnem obrazcu. Če v enem coningu nastopa več poškodb hkrati, je prva prikazana ploskovno, vse naslednje pa v obliki ustrezno obarvanih pik oz. krogov na tej ploskvi. Izjema pri upoštevanju dogovorjenega zaporedja je napravljena pri prikazovanju coningov, v katerih je drevje okuženo in vidno poškodovano od kostanjenega raka. Na takih ploskvah je potrebno sproti in hitro ukrepati, zato so coningi polno obarvani z ustrezno barvo ne glede na morebitno prisotnost ostalih poškodb, ki so označene s pikami.

4.6. Sedanja raba gozdnega prostora (Karta 6)

Za prostorsko prikazovanje sedanje rabe gozdnega prostora sta upoštevani dve vrsti podatkov oz. informacij: opisi coningov, kjer je registrirano obstoječe (najnovejše) stanje v prostoru in nekateri prostorski elementi, ki so razvidni s topografske karte. Le-ta ne prikazuje vedno najnovejšega stanja, ker le redko vsebuje vse spremembe, ki nastajajo v prostoru tekom let. Karta sedanje rabe gozdnega prostora vsebinsko ni posebno bogata, kar je razumljivo, saj ne gre za obravnavoakega obsežnejšega prostora. Njena glavna pomanjkljivost je, da ne prikazuje vseh obstoječih poti in steza, čeprav je bilo pri njeni izdelavi uporabljenih več različnih virov. Žal je bilo tudi terensko snemanje komunikacij pomanjkljivo, njegovi rezultati pa le deloma uporabni. Spričo naglih sprememb stanja v prostoru bo vsekakor potrebno izdelati podroben kataster cest, poti in steza ne samo tistih v gozdu, temveč tudi onih izven njega.

4.7. Ocena potencialne rabe gozdnega prostora (Karta 7)

Potencialna raba prostora je na kartah prikazana v 9 kategorijah s ploskovnim, linijskim ali točkovnim prikazom. Informa-

cije kart temeljijo na podatkih terenskih opisov, posamezne dejavnosti, ki so v opisih natančno razčlenjene, pa so na karti prikazane združeno glede na njihovo medsebojno sorodnost. Tako so n.pr. v kategoriji "hoja" združene dejavnosti: sprehajanje, hoja, igre v naravi, poučni sprehodi, postavitve zavetišč, počivališč in objektov za informiranje in orientacijo obiskovalcev. V kategoriji, kjer so nakazane možnosti za zimsko rekreacijo, so združene ocene za sledeče zimske dejavnosti: sankanje, igre na snegu, smučanje, hojo in tek na smučeh, drsanje in igre na ledu. Kategorija "izletništvo" vsebuje dejavnosti: taborništvo, ureditev piknik prostorov, "Robinzonska" igrišča ter postavitve kurišč. Kategorija "spomeniški objekti" prikazuje poleg območij in objektov naravne, kulturne in spomeniške dediščine tudi območja ohranjanja prostorskih značilnosti.

Karta, ki nakazuje možnosti rabe prostora je rezultat subjektivne ocene, ki je nastala v razmeroma kratkem času ob terenskem ogledu objektov, zato je ne smemo smatrati za nekaj nespremenljivega, dokončnega in edino pravilnega. Je le pripomoček za lažje opredeljevanje in tehtanje različnih možnosti pri iskanju najboljše rešitve, ki mora temeljiti na poglobljeni analizi in vrednotenju vseh prostorskih elementov in dejavnikov.

5. UGOTOVITVE IN ZAKLJUČKI PRVE DELOVNE FAZE

Ob analizi rezultatov prve delovne faze, ki na opisni in grafični način - s kartami - podaja pregled stanja na proučevanem območju parkovnih gozdov in v dobršni meri daje tudi elemente za vrednotenje tega prostora, je mogoče ugotoviti sledeče:

- Zbrano gradivo nudi zadovoljivo ekološko opredelitev tega prostora, čeprav je njeno težišče na opisnem in ne na prostorskem - kartografskem - prikazu, za kar pa obstajajo objektivni razlogi, predvsem sorazmerno majhna površina ter homogenost v pogledu naravnih danosti.
- Izčrpno in nazorno so prikazani gozdnogospodarski elementi, pri čemer so upoštevane tudi splošno koristne funkcije parkovnih gozdov.
- Ekološka in gozdnogospodarska opredelitev gozdov sta dopolnjeni s prikazom sedanje rabe gozdnega prostora in oceno njegove potencialne rabe, ki vsebujeta mnogo pomembnih elementov za objektivno vrednotenje tega prostora.

Celotno gradivo prve delovne faze nudi torej dovolj izčrpna in kvalitetna izhodišča za opredelitev najustreznejše, optimalne rabe obravnavanega prostora. Opis končne, sintezne karte ter komentar njene vsebine je podan v sledečih poglavjih.

6. OPREDELITEV ZAVAROVANJA IN NAČEL PARKOVNIH GOZDOV - MARIBORA

"Zaradi zagotovitve zdravega okolja za življenje in dejavnosti občanov ter varovanja naravnega ravnotežja v prostorih in ohranjanja ter razvijanja značilnosti krajinskih kvalitiet ..." je skupščina mesta Maribor, dne 24.februarja 1983 sprejela "Odlok o območju v katerem se razglašajo gozdovi s posebnim namenom in o njihovi zaščiti."

Z opredelitvijo meja, znotraj katerih se nahaja tudi območje obravnavanih gozdov pri Treh ribnikih, je tako podan izhodiščni pravni status načrtovalnega območja. Za programiranje aktivnosti na območju parkovnih gozdov so posebnega pomena izhodišča odloka obravnavana v členu 7, ki nakazuje obseg zaščite gozdov s posebnim režimom gospodarjenja, ki obsega:

1. - Varstvo gozdov
2. - Gojenje gozdov
3. - Izjemno sečnjo drevja zaradi varstvenih ali gozdnogojitvenih ukrepov
4. - Opremljanje gozdov za rekreacijo
5. - Vzdrževanje sprehajalnih poti v gozdovih
6. - Vzdrževanje in ureditev rekreacijskih objektov in izletišč
7. - Vzdrževanje okolja zgodovinskih in kulturnih spomenikov v gozdovih
8. - Ukrepanje v zvezi z zavarovanjem zavarovanega območja gozdov
9. - Skrb za čistočo v gozdovih
10. - Skrb za izdelavo gozdnoureditvenih načrtov,

ter izhodišča odloka obravnavana v členu 8., ki nakazuje obseg prepovedi:

1. - Prepovedano je spreminjati obstoječe kulture brez soglasja Gozdnega gospodarstva Maribor

2. - Steljarjenje brez dovoljenja
3. - Kurjenje ognja na mestih, ki niso za to določena
4. - Promet z vsemi vozili izven javnih prometnih površin, razen z vozili, ki opravljajo prevoze v zvezi z dejavnostjo posebnega režima gospodarjenja z gozdovi.

Poleg navedenega moramo upoštevati tudi generalno strukturiranost gozdov zelenega pasu mesta Maribor, ki se členijo na sledeče kategorije:

1. - Gozdove - naravne spomenike
2. - Varovalne gozdove
3. - Parkovne gozdove
4. - Izletniške gozdove
5. - Ostale gozdove.

Po tej opredelitvi (Krajinsko prostorski načrt zelenega pasu mesta Maribor, IGLG 1974) spadajo v kategorijo "Parkovni gozdovi" gozdne površine v bližini mesta ali v bližini posameznih zgodovinskih, rekreacijskih in turističnih objektov, ki so namenjeni predvsem vsakodnevnemu počitku in rekreaciji mestnega prebivalstva. Urejeni so posebej za ta namen, tako glede parkovne sestave gozdnega drevja in grmovja, kot tudi posebnih objektov (sprehajalne poti, otroška igrišča, rekreacijske, trim steze, učne poti, počivališča, ustrezne sanitarne naprave in drugo). Parkovni gozdovi so praviloma posebnega estetskega in dendrološkega pomena.

Navedena globalna strukturiranost gozdov, obseg varovanja gozdov in bistvena področja prepovedi nakazujejo izjemno kompleksnost vzdrževanja parkovnih gozdov. Naravoslovne vede, izkušnje in sodobni načrtovalski pristopi omogočajo kompleksnejše obravnavanje gozdov v kulturni krajini, hkrati pa moramo tako obravnavanje gozdov gledati tudi v luči realnih ekonomskih razmer, ki nam odreja poleg razpoložljivega prostega časa tudi obseg finančnih

sredstev s katerimi si prilagajamo obstoječe naravno stanje novim potrebam. Bistvo problema je pravilna opredelitev naravnega stanja in na njega projicirano dinamično ravnotežje med človekovimi zahtevami in stopnjo prilagodljivosti gozdnih rastišč in sestojev.

7. PREDLOG ČLENITVE PROSTORA NA FUNKCIONALNO-UREDITVENA OBMOČJA (cone) - Karta 8

Prilagodljivost naravnih sistemov ni neskončna, obenem pa je zelo različna in v tesni funkcionalni odvisnosti od posamičnih ter sintezno delujočih ekoloških vplivov. Gozdno rastišče in sestoj sta najvernejši odraz takega sinteznega vpliva, ki pa mu seveda dajejo dokončno vsebino in obliko še človekovi posegi v naravni prostor. Bistvena komponenta poseganja v gozdni prostor in sestoj je dolgoročnost vpliva takega posega, ki je najčešče pečat za vso življenjsko dobo sestoja in drevesa. Zato je načrtnost poseganja ključna osnova za nego in vzdrževanje gozdnih sestojev še posebej poudarjena prav v primerih večnamenskosti gozdov. V primeru parkovnih gozdov je problematika načrtovanja še toliko bolj zapletena, ker ne gre le za homogeno gozdno strukturo temveč mozaik različnih stanj, ciljev in ukrepov. Glede na to, da so gozdovi pri Treh ribnikih prvič samostojni planski in načrtovalni kompleks ni mogoče zanesljivo opredeliti vseh načrtovalskih komponent. Poudarjena je izhodiščna komponenta - podroben opis stanja členjeno na homogene popisne rastiščne in sestojne komplekse.

Problematiko ciljev in ukrepov pa moramo opredeljevati postopoma v smislu predhodnih obrazložitev; predvsem pa moramo cilje in ukrepe obravnavati usklajeno z kompleksnim funkcioniranjem celotnega vplivnega prostora mesta Maribor.

Ker je stanje in primernost naravnega prostora evidentirana je možno preiti na naslednjo načrtovalsko fazo funkcionalne uskladitve z ostalimi rabami neposrednega vplivnega območja gozdov pri Treh ribnikih. V tem kompleksu pa se pojavlja cela vrsta vprašanj, ki sicer niso predmet parkovnega gozda vendar so to ključna prostorska razmerja od katerih predvsem zavisi oblikovanje ciljev, ki jih želimo realizirati z oblikovanjem

parkovnega gozda. V bistvu si tako stojita nasproti na eni strani ponudba, ki jo predstavlja raziskani potencial gozdov pri Treh ribnikih in na drugi strani potrebe mesta Maribor za oblikovanje in realizacijo optimalne rabe obravnavanega pri-mestnega prostora. Nesporno je potrebno takšno skladnost dose-či na vseh podobnih vitalnih kompleksih mesta in šele na osnovi diferenciacije programov je možno doseči potrditev ureditvenih ciljev. Prehitevanje na tem področju bi lahko po-menilo napačne odločitve v smislu programske prenatrpanosti ali celo napačnih investicij glede na razpoložljivi potencial primernosti za oblikovanje optimalnih funkcij parkovnih gozdov. Dokončne dimenzije ciljev in seveda s tem povezanih ukrepov ni primerno prej oblikovati s podrobnim ureditvenim načrtom dokler niso preverjena s podobnim postopkom tudi druga vsaj ključna ureditvena območja neposrednega rekreacijskega zaledja mesta.

Navedene razmere so razlog za izvedbo sinteze do stopnje predlo-ga členitve prostora na funkcionalno ureditvena območja - conin-ge, ki so prostorsko predstavljeni na karti 8 in v nadalje-vanju kratko opisani glede na sledeče ključne potencialne pro-gramske značilnosti:

1. OBMOČJE ZGOŠČENE URBANIZACIJE je locirano v osrednjem delu obravnavanega prostora parkovnih gozdov pri Treh rib-nikih. Bistvena problema te aglomeracije sta, glede na funkcionalno povezavo prostih zelenih površin (odprtega prostora) razmeroma gost zasebni motorni promet skozi osrčje parka ter razpršena gradnja Ribniškega sela in območja za Kalvarijo. Problem je stopnjevan z gradnjami nekakšnih vikend objektov visoko v grebenski prostor in v smer pobočja proti najvišji razgledni dominant 426 m visoki koti Samotnega bora. Gradnja v tem območju pa do-sega svoj absurd z ograjevanjem objektov in pripadajočih

parcel. S tem je prosto prehajanje omejeno zgolj na nekaj žičnih koridorjev, ki prej sličejo na vse možne povezave - na parkovne pa nedvomno najmanj. Ta problem je potrebno ustrezno sanirati s projektom obveznih zelenih povezovalnih koridorjev in obvezno načrtno zazelenitvijo obstoječih objektov. Problem prometa pa je potrebno rešiti v skladu z interesom ohranjanja mirnega in varnega parkovnega peš prometa.

2. MESTNI PARK S PARKOM TREH RIBNIKOV je nekakšen zelen lijak severnega obrežja mesta ob Dravi. Je identiteta Maribora in zeleno vabilo globoko v najvitalnejše mestno središče, ki človeka vabi iz zanimivih grajenih struktur v prešerno razsežnost naprednega zaledja naravnih - zelenih struktur kakršne ponuja veličastna arhitektura parkovnih gozdov razsejanih v enkratnem vedutnem loku od Piramide preko Samotnega bora do Kalvarije. Vzorno vzdrževanje in komunikativnost so najboljše vabilo za kratek dnevni oddih v gozdu in odprtem naravnem prostoru v neposredni bližini mesta. Edini dolinski vhod v območje parkovnih gozdov pri Treh ribnikih je na ta način optimalno izrabljen, zdi pa se, da ni v enaki kvalitativni meri izrabljen stik grajenega parka z naravnimi strukturami. S podobnimi ureditvenimi načrti je potrebno urediti te stike na vsem robnem območju od portala med Piramido in Mestnim vrhom po vsej dolžini grajenega parka do območja poselitve - Ribniškega sela.

3. OBMOČJE INTENZIVNO OBDELANIH KMETIJSKIH ZEMLJIŠČ - KMETIJSKE ŠOLE MARIBOR je sicer obodna cona parkovnih gozdov, vendar predstavlja eminentno zeleno bariero med mestnim jedrom in parkovnim zaledjem. Enkratnost ambienta je predvsem poudarjena s pomladanskim in jesenskim vizualnim doživljanjem vegetacijskega kolorita kultivirane krajine in njenih topografskih struktur. Praktično edini

moteči element so visoke ograje, ki pa so logične le v krajšem letnem času in bi zato zaslužile posebnega razmisleka o možnosti nadomeščanja s sistemom, ki bi predstavljal kulturnejši mejnik med prostimi gozdnimi in kultiviranimi kmetijskimi površinami. Ob taki uspešni rešitvi bi se lahko uveljavil tudi kateri od pristopov preko vinogradov v parkovno zaledje, vsekakor pa bi se morale aktivirati južna razgledna pot skozi vinograde od Kalvarije (iz mestnega območja od parka Kmetijskega zavoda) do Račjega dvora.

4. OBMOČJE PRETEŽNO EKSTENZIVNO OBDELANIH KMETIJSKIH ZEMLJIŠČ - OPUŠČENA TERASIRANA ZEMLJIŠČA predstavljajo predvsem kmetijski prostor Velikega raškega dola in zapadnih pobočij pod Samotnim borom nad Vinarji. Območje predstavlja zanimiv sicer strm dolinski in grebenski vstop na najvišje razgledišče v parku. Vseskozi odprt razgledni greben je najgloblji pomol, obravnavanih parkovnih površin, ki prehaja preko Račjega dvora v športno-rekreativni prostor Hipodroma in Mariborskega otoka. Primerno bi bilo razmisliti o podrobnem ureditvenem načrtu, ki bi uspešno povezal naštete krajinske in športne dominante severozahodnega mariborskega prostora. Hkrati pa je seveda potrebno opredeliti vlogo opuščanih kmetijskih zemljišč in možnosti za njihovo aktiviranje v optimalno proizvodnjo. Na obravnavanem območju obstoja tudi ključna dispozicija za izvedbo programa ježe v prosti naravi na poligonih posebnih jezdni poti, ki morajo biti fizično ločene od pešpoti, vizuelni stik pa je atraktiven za rekreacijo pešcev in konjenikov.
5. OBMOČJE KMETIJSKIH ZEMLJIŠČ NA PIRAMIDI IN MESTNEM VRHU predstavlja vhodni portal ob podaljšku Mestnega parka v park Treh ribnikov. Reliefni dominantni sta hkrati strukturna in kulturnokrajinska identiteta Maribora. Travnati,

razmeroma položni svet Krčevire se preko razgledne vzpetine Piramide (385 m) spušča strmo skozi opuščene vinograde v severne in zahodne urbanizirane predele mesta. Podobno grebensko lego sever-jug ima tudi travniško in vinogradniško območje Mestnega vrha (348 m), ki pa se z vznožjem vključuje direktno v Mestni park. Tudi v tem prostoru so med ključnimi problemi vprašanja primernosti ograjevanja posesti in kultur z načini, ki ne sodijo v kulturni prostor med kulturno osveščene prebivalce. Nujno je najti način za ustrezno saniranje stanja in restavriranje opuščenih kmetijskih zemljišč. Program kmetijske proizvodnje je potrebno uskladiti z ritmom rekreacijske rabe, da bi se na ta način izognili nepotrebnim oziroma preveliki škodi na kmetijskih pridelkih. Verjetno pa je že sedaj aktualno vprašanje popolnega podrejanja kmetijske proizvodnje ustreznim rekreacijskim programom, ki se kvalitetno dopolnjujejo z zelo atraktivnim gozdnim robom in mikroreliefnimi členitvami.

6. OBMOČJE GREBENSKIH PARKOVNIH GOZDOV obsega izrazite grebenske dominante obravnavanega prostora pri Treh ribnikih. Najvišje in najbolj členjeno je grebensko območje Samotnega bora, ki ni povsem poraslo z gozdnim drevjem. Velik je obseg gozdnih robov, ki v stiku s travišči še povečujejo atraktivnost zaradi poudarjene razglednosti. Najdaljše gozdnato grebensko območje je greben od Piramide do sedla med Počehovo, ki je v celoti gozdnato razen na poteku čez Krčevino, kjer se deloma formira v nadaljevanju starega - nov gozdni rob. Ritmu odprtosti so podrejene vedute, ki dosegaajo v razgledni Piramidi pravo razkošje vizuelnega doživljanja. Piramida je tudi pomembna kulturno-zgodovinska lokaliteta, ki pa jo je potrebno ustrezno restavrirati predvsem z upoštevanjem vseh nevarnosti, ki jih lahko prinaša koncentracija obiskovalcev

na omejenem vršnem prostoru.

Najmanjše grebensko parkovno gozdno območje je grebenski hrbet Kalvarije z dominantnim kulturnim spomenikom, ki soobvladuje severno veduto mesta.

Specifika vseh grebenskih parkovnih sestojev je izredno velika izpostavljenost delovanju vetra, ki hkrati ogroža stabilnost parkovnega gozda, a ga tudi oblikuje v vizuelno zanimive skupine vetrnih habitusov gozdnega drevja ("viharniki hrasta"). Ranljivost teh sestojev je izredno velika, zato se je potrebno odreči vsem ukrepom, ki bi kakorkoli rušili stabilnost ekosistemov. Vsled tega moramo posebno pozornost posvetiti korektni izvedbi sprehajalnih poti, ker bi lahko vsled velike koncentracije obiskovalcev in predvsem neustrezno položene ali neustrezno vzdrževane trase poti prihajalo do težjih poškodb koreninskega sistema in vsled tega do prehitrega hiranja drevnine, ki je kapitalna kvaliteta tega območja. Čas pomladitve sestoj je potrebno povsem podrediti specifični varovalni in estetski funkciji. S tem povezane sečnje bi se morale zadrževati z omejitvijo na sanitarnih posegih in poseku zaradi ogrožanja obiskovalcev. Razmere v gospodarjenju z grebenskim gozdom zahtevajo zelo intenzivno nego - praktično individualno gospodarjenje z drevesom.

7. OBMOČJA PRIMERNA ZA INTENZIVNO REKREACIJSKO RABO V GOZDU so locirana na mikroreliefno najugodnejšem terenu v neposredni bližini intenzivnega parkovnega kompleksa. Ker je leta zožen na razmeroma ozek ravninski obrečni prostor se zdi utemeljeno predlagati razširitev intenzivne ureditve tudi na nekatera obrobna predvsem gozdnata območja. Po analizi se izkazuje primernost na manjšem prostoru

za aktiviranje igralnega kompleksa za najmlajše z rešitvami za počitek spremljevalcev ali varuhov (izlet vrtca). Podrobni ureditveni načrt bi moral zagotoviti maksimalno varovanje odrasle drevnine (predvsem starih dreves bukve), ker so bistveni element atraktivnosti tega prostora in neposrednega zaledja.

Na potencialno večjem prostoru, vzhodnega vznožja gozdov nad Ribniškim selom vključujoč tudi traviščni prostor platoja z vrstnim brezovim nasadom, je po analizi celotnega območja realno razmišljati o večnamenski urejeni rekreacijski površini s posebnim poudarkom na programu taborniških dejavnosti dopolnjenih s prostori za igre v naravi. Z delnim reduciranjem gozdnega pokrova in saniranjem reliefa kotanj ob gozdnem robu bi bilo mogoče ustvariti ugodnejša mikroprostorska razmerja in s tem razširiti atraktivne, mikroreliefne in druge ambientalne kvalitete. Pred kakršnimkoli posegom v gozdni prostor je potrebno izdelati podrobni programski in ureditveni načrt, s katerim bi praviloma morali predvsem zagotoviti izvedbo najbolj deficitarnega rekreativnega področja, ki ga je še možno locirati v nadaljevanju urbano urejenega parka.

8. OBMOČJE PRIMERNO ZA PIKNIK je opredeljeno na južno orientiranih travnatih obronkih pod gozdnatim grebenskim presedlajem (nad sedanjim streliščem). Mikrorelief je izredno atraktiven tako pod travniškim kot pod gozdnim pokrovom, izrazito pa v grebenskem pomolu nad zaselkom. Glede na predvideni potencialni program je kmetijsko proizvodnjo možno uskladiti z interesi programirane rekreacije, ki ima svojo kulminacijo v spomladanskem in je-

senskem obdobju. V letnem obdobju se program piknika lahko realizira v delu gozdnatega pomola ali v senčnem zavetju obsežnega gozdnega roba. Ureditveni posegi so razmeroma majhni in bistveno ne prizadevajo produkcijske sposobnosti rastišč. Poškodbam se je možno v največji meri izogniti z ustreznimi dostopi in opremljenimi pikniškimi prostori. Potrebna je maksimalna nega gozdnih robov in mejic ter po potrebi oblikovanje urejenih pikniških ansamblov.

9. OBMOČJE POTENCIALNE PRIMERNOSTI ZA UREJENO SMUČIŠČE

se razteza na severnih področjih nad zaselkom Rošpoha. Potencialno smučišče se členi v dvojne vsebinsko ločenih kompleksov, ki ju združuje le krajša poteza izteka; sicer pa sta tudi izteka ločena tako, da praviloma ni nobenih problemov vsled obnašanja različnih kategorij uporabnikov smučišč.

Manjši kompleks smučarskega perimetra na površini cca 3 ha se razteza iz grebenskega sedla nad Rošpohom, kjer dosega maksimalno koto 360 m ter se kot travnik in deloma kot star sadovnjak blago spušča v dolino zaselka z iztekom na višini 306 m, kar predstavlja 54 m relativne višine oz. cca 2% padca, ki pa se lahko zničuje z izborom nižjih startnih izhodišč (cca 12% padca). Prostor tega smučišča je možno obvladati z 150 m dolgo vlečnico. Smučišče in sankališče bi bilo namenjeno predvsem prvim korakom na smučeh in otroškim igram na snegu.

Sosednji večji kompleks potencialnega smučišča, ki obsega cca 5 ha, od česar je približno polovico gozda in polovico travišč, se razprostira iz vrha Samotnega bora (426 m) v ozkem grebenskem perimetru do dolinskega dna

(303 m) ob zaselku Rošpoh. Vzdolžni profil proge ima različno strme pasaže, ki se nizajo od 15% do 25% nagiba. Dolžina in siceršnja zahtevnost smučišča je primerna le za bolj izurjene smučarje. Smučišče bi bilo odprto s cca 300 m dolgo žičnico.

Območje predlagane lokacije potencialnega smučarskega poligona ima še nekatere druge upoštevanja vredne kvalitativne prednosti, kot je na primer možnost oblikovanja naravnega drsališča ob potoku in predvsem hitra in enostavna dostopnost z javnim mestnim prometom.

Pred realizacijo ideje je potrebno predhodno preveriti eventuelne druge bližnje potencialne smučarske lokacije. Če ni ugodnejše, potem je potrebno izdelati podroben ureditveni načrt, ki pa bi moral ustrezno upoštevati tudi gospodarske in krajinske kvalitete obravnavanega prostora.

10. OBMOČJE POTENCIALNEGA ŠPORTNEGA SREDIŠČA je locirano v vzhodnem dolinskem kraku ob Ribniškem selu - v zaprti dolinici na vplivnem območju današnjega strelišča. Ključni problem je dejavnost strelišča, ki ni združljiva niti z načelno rekreativno - varno rabo parkovnih površin. Nedvomno je manj problematično najti novo lokacijo za strelišče, kot podrediti in zagotoviti varnost za okoliške dejavnosti že v okviru obstoječih, predvsem pa v okvirih pričakovanih programov in frekvence obiska. Glede na lego: ob urbaniziranem kompleksu naselja in lastnosti obravnavanega prostora, ozka, položna dolinica ob gozdnem robu in potoku, ki se preko širše močvare prelije v komunalno urejeno odvodnjavanje, ter glede na potrebo po primerno urejenih skupnih prostorih za športne dejavnosti (poudarek na teku) v parkovnih gozdovih je potrebno domisliti lokacijo in vsebino manjšega funkcionalnega športnega arhitekturnega kompleksa. Opredeljeni coning je dokaj primeren, ker na tej lokaciji lahko tudi povezuje športno rekreativne dejavnosti in

usluge za koriščenje vzhodnega in zahodnega kraka parkovnih gozdov ter drugih prostih površin na širšem območju Treh ribnikov.

V zaporedju od 1 do 10 do naštetih predlogi ključnih diferencialnih con funkcionalno ureditvenih območij s poudarkom prostorske opredelitve na središčnih programskih lokalitetah. To seveda pomeni, da na teh mestih koncentrirana dejavnost bolj ali manj funkcionalno vpliva na sosednja bodisi opredeljena ali neopredeljena območja. Vpliv je seveda tudi obraten, oziroma vpliv obrobja je celo dominantna in predpogoj za uspešno funkcioniranje opredeljenih coningov.

Vsled tega je potrebno, da za nadaljnjo razdelavo programov, izvedbenih načrtov upoštevamo poleg opredelitev predloga con rabe tudi vsebino popisa posameznih gozdno-ekoloških popisnih enot od 1 do 32 (priloga: 32 popisnih enot, 256 strani). Kartirana območja popisnih enot so hkrati tudi zaokroženi kompleksi delnih površin za katere bi bilo potrebno ob posegih tekoče izdelovati, ustrezno gozdarsko načrtovalsko dokumentacijo. Sistemsko in strokovno bi morali registrirati in dokumentirati vse ukrepe in dogajanja v parkovnih gozdovih. Le tako je možno zagotoviti strokovno kontinuiteto, ki je ključna kvaliteta za optimalno gospodarjenje z večnamenskim gozdom.

8. PREDLOG SITUACIJE REKREACIJSKEGA KOMUNIKACIJSKEGA OMREŽJA - Karta 9

Sistem komunikacij je bistvenega pomena za opredelitev vsebine in sistema rabe rekreativnih površin v naravnem prostoru. Glede na globalno vlogo komunikacij na območju obravnavanih parkovnih gozdov moramo upoštevati sledeče skupine prometnih povezav:

1. CESTNO OMREŽJE

je definirano z obstoječimi trasami preko katerih je praktično možno v skoraj zaključenem krožnem prometu (Počehova, Mestni park, Rošpoh) obvladovati vse dostope oziroma izhode iz območja obravnavanih parkovnih gozdov. Očitna je seveda prednost mestnega prometa predvsem zaradi omejenih možnosti parkirišč, cene prevoza, fleksibilnosti vstopa in izstopa obiskovalcev parkovnih gozdov. Odprt je problem cestne povezave čez osrednje območje parka: iz Mestnega parka mimo Ribniškega sela s povezavo čez sedlo v Rošpoh. Tudi mestni promet je le delna rešitev, ki pa je za prebivalce naselja dokaj neugodna. S stališča ideje ohranjanja maksimalne mirne cone ob ribnikih bi bilo morda možno z natančnimi projekti definirati optimalnejše promente variante od obstoječe. Domisliti bi bilo potrebno predvsem kaj pomeni varianta povezave Ribniškega sela in poselitve za Kalvarijo z mestom (Trubarjeva ulica).

S stališča kompleksnega funkcioniranja parka bi bila to idealna rešitev, ker bi ob ribnikih zagotovila praktično izločitev motornega prometa, zagotovila bi celo optimalnejšo prometno povezavo; z ureditvijo širšega nadhoda čez razmeroma ozko grapo (s cesto in hudournikom) bi dosegli idealno krožno peš povezavo med kompleksom Mestnega vrha in Kalvarijo, kar bi bila nedvomno nova, bistvena kvaliteta najintenzivnejšega parkovnega območja.

2. OSNOVNA MREŽA PEŠPOTI je na karti nakazana kot reducirani pletež obstoječih pešpoti, ki v bistvu nakazujejo smeri in intenziteto dosedanje rabe prostora. Problem je v prikazovanju teh poti, ki jih seveda niti kartograf niti izvajalci te naloge niso mogli v okviru razpoložljivih sredstev kartirati v celotnem obsegu. Poskus kartiranja ni dal zadostnih rezultatov glede na vloženo delo predvsem zaradi omejene kvalitete kartografske interpretacije reliefa. Zato je prikaz pešpoti omejen predvsem na glavne etažne poteke krožnih smeri in na prikaz nekaterih glavnih povezovalnih medetažnih poti. Nakazane so najpomembnejše smeri, ki bi jih praviloma morali ohraniti vsi programi posameznih ureditvenih območij, ker bi sicer bil bistveno okrnjen temeljni koncept rekreativne vloge parkovnih gozdov. Vzdolžni in prečni profil pešpoti sta bila prehodno že predmet usklajevanja med idejami naročnika in izvajalca naloge; ob problemu ustroja profila poti in izboru materiala za izgradnjo profila pa ni bilo več mogoče napraviti optimalnega zaključka, ki bi lahko zadovoljil kriterije razpravljalcev. To vprašanje puščamo povsem odprto vsled vrste problemov, ki jih bo morala služba za vzdrževanje poti rešiti optimalno tako po vizuelnih kot po materialnih kriterijih.

Zaradi pričakovane velike frekvence obiska in nevarnosti erozije zlasti vsled neustreznega odvodnjavanja se ni primerno zadovoljiti, niti z vsemi obstoječimi smermi poteka poti, niti ne samo z obstoječimi (na licu mesta) avtohtonimi gradivi na lokaciji parkovnih površin. Ob dokončni opredelitvi coningov bi bilo bolj primerno in seveda zanesljiveje načrtovati kompleks problematike smeri in ustroja pešpoti. Pri tem pa bi morali seveda imeti pred očmi tudi kompleksno problematiko transporta (natančneje spravilo) gozdnih sortimentov, napadlih pri sečnjah v parkovnih gozdovih Treh ribnikov. Načelno izhodišče je, da ni smotrno graditi univerzalno komunikacijsko

omrežje temveč specifično za različne namene. Zato je potrebno spravilo gozdnih sortimentov prilagoditi posameznim razmeram, kar seveda pomeni določen nadstrošek v primerjavi z gospodarsko eksploatacijo. Za izvedbo spravi la lesa je potrebno za posamezne primere izdelati podroben transportni načrt, ki naj bi se praviloma realiziral v zimskih mesecih in s predpostavko minimalnega obsega vlač enja po tleh.

3. PREDLOG POTEKA TRASE TEKAŠKE POTI

Vsled izraženega velikega zanimanja za izgradnjo primerne tekaške poti na območju parkovnih gozdov pri Treh ribnikih smo podrobneje analizirali možnosti poteka trase. Predložena je varianta poteka tekaške poti v pomočju z dvema zankama, ki pa ju lahko povežemo v kontinuiran krožni sistem. Osnovne karakteristike trase so sledeče: celotna dolžina je približno 8500 m, z višinsko razliko 83 m, najnižja točka 312 m, najvišja 395 m; zanka čez P iramido je dolga 4500 m, z višinsko razliko 70 m, najnižja točka 312 m, najvišja 383 m; zanka okrog Samotnega bora je dolga 4000 m z višinsko razliko 70 m, najnižja točka 325 m, najvišja 395 m; zanki sta staknjeni na lokaciji sedla med Ribniškim selom, v neposredni bližini stičišča je predviden coning manjšega športnega središča (sedanje strelišče), ki po svoji lokaciji predstavlja idealno izhodišče uslug športnikom tekačem (garderoba, sanitarije, tuši, manjša telovadnica, nekaj odprtih športnih površin za ogrevanje itd.).

Na željo naročnika je zaokroženo zanko čez P iramido na terenu že zakoličena idejna trasa, ki pa jo je seveda potrebno še preveriti glede detajlov, zlasti pa s stališča lastniške problematike. Potek trase tekaške poti je izbran tako, da bi nudil optimalne možnosti športnim

rekreativcem, hkrati pa ne bi oviral odvijanje druge sprehajalne rekreacije. Navedeni moment je bistveno soodločal pri opredelitvi pobočne variante, s čimer so dolinske (nižinske) in grebenske smeri prepuščene ureditvam za sprehajalce in rekreativce vseh kategorij.

9. VLOGA IN POMEN ŽIVIH MEJ (OMEJKOV, MEJIC) NA KMETIJSKIH ZEMLJIŠČIH V PRIMESTNEM PROSTORU

1. UVOD

Kulturna krajina ni nič drugega kot dinamično ravnoesje med naravo in človekom samim. Naša kulturna krajina je iz nekdanje gozdne pokrajine, pod vplivom najrazličnejših procesov in dejavnikov dobila današnjo, baročno podobo (CIGLAR, 1975).

Podoba kulturne krajine, oz. kulturnega prostora se vizualno izraža na najrazličnejše načine: s parcelno razdelitvijo (porazdelitev in medsebojni deleži gozdnih in kmetijskih površin), s stopnjo izrabe zemljišča in seveda z vsem krajinskim inventarjem.

Človek, kot eden izmed živih dejavnikov, je v slovenskem prostoru že dolgo prisoten. In ves ta čas krajino oblikuje v obsegu danih možnosti, z večjim ali manjšim uspehom. Človek oblikuje današnjo kulturno krajino na več načinov:

- krajino oblikuje po kognitivni poti
- krajino radikalno spreminja
- se iz krajine umakne in jo prepusti naravnemu - stihijskemu - razvoju.

Prva - sonaravna pot - predstavlja najmanjši odmik od naravnega stanja. V veliki meri se s krajino gospodari v teh normah ostaja stabilna, vse njene funkcije pa se krepijo.

Drugi dve možnosti sta nesprejemljivi. Človek na ta načina neposredno ali posredno ruši v dolгих stoletjih (tudi tisočletjih) oblikovano in preuvseno uravnoteženo krajino. Namen tega sestavka pa ni govoriti o problematiki, ki zadeva krajino, ampak le o enem izmed njenih delčkov; o živih mejah oz. o gozdnih trakovih.

V stoletjih je človek z enostavnim gospodarjenjem izkrčil nekdanje gozdove in na ta način ustvaril veliko raznolikost življenjskega prostora. Pravi gozdovi, gozdni ostanki in žive meje so le del krajinskega mozaika, ki v veliki meri doprinesejo k celovitejši podobi kulturnega prostora.

Pomena vseh teh krajinskih elementov ni enostavno obrazložiti, še manj pa vrednostno izraziti. Na izreden pomen teh krajinskih elementov - ekosistemov - opozarjajo nekateri izsledki analiz doma in na tujem.

V našem prostoru so te negozdne površine še neopredeljene, kar povzroča, da so predvsem omejki in razne skupine drevja na prostem prepuščene stihijskemu razvoju in gospodarjenju. Tako stanje pa kaj lahko preide v stanje dobro poznano v zahodni Evropi in drugod.

Resnica je, da so te naravne tvorbe danes vse preveč izpostavljene različnim manipulacijam s prostorom in v človekovem boju za čimvečjo produkcijo hrane (energije) izgubljajo svoje mesto v krajini.

V bližnji bodočnosti bo zato potrebno še marsikaj storiti na tem področju, predvsem pa:

- uskladiti zakonodajo - torej gospodarjenje z omejki prenesti na določene pravne osebe,
- osvestiti javnost oz. družbo, da si tudi ti ekosistemi tako kot gozd, kmetijske površine in druge kategorije zaslužijo svoje mesto v krajini,
- spoznati pomen in funkcije živih meja za pokrajino in za družbo.

2. OPREDELITEV POJMOV

Žive meje (omejki, mejice) so v slovenskem prostoru dokaj pogoste tvorbe. V kolikor jih opazujemo po raznih predelih Slovenije imamo občutek, da vidimo vedno nekaj novega. Nekje so žive meje le presledek med njivami, drugje pa so meja med rabami zemljišč. V tretje jih vidimo, kako plezajo po grebenih in jih osvajajo.

Kot je raznolika lega in oblika, tako je raznolika tudi njih sestava, ki se nenehno menjava iz kraja v kraj. Ob tako bogatem mozaiku se človeku porodi vprašanje, kaj živa meja sploh je. Kakšna naj bo vegetacijska sestava, oblika in dimenzija, da lahko neko, z gozdnim drevjem in grmovjem poraščeno površino uvrstimo vanjo. V domači strokovni literaturi so žive meje povečini neopredeljene. Slovar slovenskega knjižnega jezika jih razume kot skupine nizkega, sklenjenega grmičevja. Ta razlaga je vsekakor precej ozka. Kam npr. uvrstiti površine porasle z drevjem in grmovjem, ki so podobne gozdnim robovom, pa to dejansko niso? Po drugi strani pa je omejitev "nizko grmičevje" relativni pojem, saj višina npr. 5 m ni tako nizka, a vendar so tako visoki omejki dokaj pogosti.

Švicarski pokrajinski komite za varstvo ptic žive meje opredeljuje na sledeči način: "Živa meja je gost, večinoma nekaj metrov širok gozdni trak, sestavljen iz nizkega in visokega grmičevja, včasih dopolnjenega s posameznimi drevesi. Kot omejkke gre pojmovati tudi točkasto oblikovane skupine grmičevja". (Müller, 1979).

Pri postavljanju takih, sorazmerno ozkih definicij pa prihaja večkrat do težav, ker moramo operirati s celo vrsto med seboj ne vedno vsklajenih pojmov. Taka je npr. razlika med omejkom in ostankom gozda, ki ju je vizualno večkrat težko ločiti, ker meje niso jasno opredeljene. V bodoče bo zato potrebno iskati rešitve s pomočjo gozdnih sukcesij.

Z vidika gozdne sukcesije so žive meje povečini umetno zadrževani stadiji, po svojem bistvu pa so inicialna gozdna faza; njihov razvoj poteka v progresivni smeri, za razliko od g.ostankov, ki naj bi bili v regresivni fazi.

Podobno kot žive meje gre pojmovati tudi razna vrbovja in jelševja. Teh združbe ne gre enačiti z živimi mejami, čeravno sta si kategoriji zelo sorodni. Vrbovja so tako kot omejki inicialni gozdni stadiji, le da niso umetno zadrževani.

3. GENEZA OMEJKOV

Geneze živih mej ni mogoče pojasniti na enostavni način. V kolikor jih štejemo kot del krajinske celote - kar nedvomno so - je pri opredelitvi njihovega nastanka potrebno upoštevati najrazličnejše dejavnike, ki vplivajo na oblikovanje krajine nasploh.

V Švici (Müller, 1979) so žive meje opredeljene kot:

- ostanek nekdanjih gozdov,
- posledica opuščanja zemljišč,
- umetna tvorba.

Kot je razvidno te predpostavke opredeljujejo omejke le kot fizične tvorbe, ničesar ali zelo malo pa povedo o dejavnikih, ki na njihov nastanek ali razvoj vplivajo.

V naši pokrajini so se omejki v glavnem izoblikovali pod vplivom antropogenih in neživih dejavnikov.

3.1. Antropogeni dejavniki

Namembnost živih mej se je tekom zgodovine bistveno spreminjala, v glavnem pa je pogojena z naslednjimi momenti:

- s spoznavnostnim pristopom do narave,
- z razmahom privatne lastnine,
- z zavestnim oblikovanjem iz izboljšanjem okolja.

Spoznavnostni pristop, ki izhaja iz ameboidnega tipanja krajine je bil pri človeku vseskozi prisoten. Človek je gozdno krajino tipal oz. jo preizkušal. Kjer se mu je uklonila jo je osvojil, drugje pa se zopet umaknil.

Ne da bi se zavedal je na ta način ustvaril pester mozaik živih mej v prostoru. Omejkov nastalih tem potom je v našem prostoru relativno malo. Navadno so lepo prilagojeni reliefnim karakteristikam, so vpadljivih, nestrogih oblik in se lepo vklapljajo v krajino.

Drugi moment, ki je sprožil nastanek omejkov je bila privatna lastnina. Tvorstne omejke pogostoma srečujemo vzdolž in med kmetijskimi zemljišči. Povečini so širokih linij in oblik, imajo pa funkcijo razmejevanja prostora - predvsem rab in parcel.

Te žive meje so nastale že zelo zgodaj, vendar v manjšem obsegu kot jih vidimo danes. Sprva so le razmejevale posesti zemljiških gospodov, z drobljenjem zemljišč pa je njihov delež nenehno naraščal. V našem prostoru je bilo to verjetno v času 18. in 19. stoletja, torej v času pred in po zemljiški odvezi.

Teh omejkov človek večinoma ni umetno nasajeval, ampak je njihov razvoj omogočil že s samim opuščanjem prostora, ki je služil za mejo.

Velik korak kar zadeva pojmovanje omejkov predstavljajo omejki, ki jih je človek namenoma osnoval in oblikoval. Prvi, ki je spoznal koristi, ki jih omejki prinašajo, je bil predvsem kmečki človek, živeč v prostoru, ki je bil močno izpostavljen zunanjim vplivom (npr. vetru).

Žive meje od tega trenutka dalje niso imele več samo funkcije razmejevanja zemljišč, ampak se je njihov pomen večal tudi z vidika ostalih funkcij - predvsem okoljetvornih (klimatska, varovalna f.).

Omejki z varovalno in klimatsko namembnostjo se od ostalih, bolj ali manj naravno osnovanih, razlikujejo po strogih legah, kakor tudi po vegetacijski sestavi in zgradbi, ki morata v čim večji meri služiti osnovnemu namenu.

3.2. Neživi dejavniki

Izmed neživih dejavnikov, ki pogojujejo lego in porazdelitev živih mej, je voda kot ekološka spremenljivka najpomembnejša. To velja predvsem za področja, kjer je vode (površinske in talne) preveč, oz. je njen vpliv tako izrazit, da je po Shelfordovem zakonu o toleranci lahko omejujoč dejavnik rasti.

Izraziti tovrstni primeri so žive meje v depresijskih in zlivnih območjih, v nekaterih mrtvih strugah, v manjši meri pa tudi ob vodotokih.

Na močno spremenjene ekološke pogoje v primerjavi z okolico največkrat opozarja že obrežna vegetacija sama, ki je takim - ekstremnim - razmeram najbolj prilagojena.

4. MESTO OMEJKOV V KRAJINI

Če si krajino predstavljamo kot mozaik ekosistemov, vidimo, da v resnici ne gre za vsoto ekosistemov marveč za njihovo funkcionalno sintezo.

Žive meje - kot posebna vrsta ekosistemov - so pomemben del krajinskega inventarja. Ne le, da s svojo prisotnostjo pripomorejo k večji slikovitosti krajine, so tudi pomembne nosilke funkcij.

V času, ko se slovenski človek srečuje z vse večjo homogenizacijo prostora, mora biti mesto živih mej v krajini še toliko pomembnejše.

V slovenskem prostoru kot celoti, žive meje še niso zelo hudo ogrožene, je pa to opaziti v predelih, kjer vlada kmetijska proizvodnja.

V agrarni krajini je pomen živih mej še mnogo večji kot sicer. Gozda v agrarni krajini praktično ni, ali pa ga je zelo malo. Omejki so tisti, ki prevzemajo njegovo funkcijo, oziroma predstavljajo nekakšno ravnovesje napram ostalemu delu. Še več, predstavljajo stik z nekdanjo pokrajino, od katere razkorak je čedalje večji. Seveda ne gre za to, da bi v "atomskega veku" pridelovali hrano na krpicah, nedopustno je le uničevanje teh naravnih ekosistemov.

Že nekaj let je minilo, ko so se zahodne dežele zamislile nad prihodnostjo živih mej. V ZRN npr. je problem izsekavanja in uničevanja tovrstnih ekosistemov postal tako akuten, da ptice niso imele več kje počivati. Da bi vsaj za sili nadomestili nekdanje omejke, so pticam pomagali s tem, da so jim umetno nastavljali počivališča v sredi polj.

Podobne, a mnogo manjše težave so imeli v Švici, kjer sedaj že vrsto let teče akcija o propagiranju omejkov. ZRN je le en navržen primer, ki opozarja kam lahko privede prevelika enonamenskost oz. homogenizacija prostora in vse kar je z njo povezano.

Žive meje so nosilke najrazličnejših funkcij v krajini. Razen proizvodne funkcije, ki jo materialno lahko izrazimo (m³, kg, denar) so ostale - okoljetvorne in kulturno pogojene funkcije - težko izmerljive.

Skupni imenovalec obeh naštetih skupin je le korist, pa naj se je človek zave da ali ne (ANKO, 1982).

4.1. Okoljetvorne funkcije živih mej

V to skupino spadajo vse funkcije, ki jih gozd opravlja kot ekološki element prostora.

4.1.1. Žive meje kot ekološke niše rastlinskega in živalskega sveta

Večina življenja se odvija na gozdnem robu. Na sorazmernem majhnem prostoru vladajo različni pogoji glede vlage, svetlobe, temperature in drugih ekoloških pogojev, kar je vzrok hitrejšemu potekanju procesov kot npr. v gozdu. V odprti krajini prevzemajo vlogo gozdnih robov žive meje. Njihova lega na prepihu v krajini omogoča veliko pestrost življenja.

Omejkom v krajini sta že po naravi pripisani ekološki funkciji habitata in vira prehrane. Obe funkciji sta soodvisno povezani v času in prostoru, vendar bodo omejk kot vir prehrane obravnavani v sklopu proizvodnih funkcij (glej poglavje št.5).

Rastlinski svet

Vegetacijska struktura omejkov je zelo bogata in pestra. Če se vprašamo zakaj, si moramo najprej zamisliti lego, kjer omejk ponavadi so: med njivami, med travniki in gozdovi, ob poteh, raznih potokih etc. Skupni imenovalec vsem legam so prehodi, najsi bodo med rabami ali znotraj rab.

Raba zemljišča postaja v današnjem času strogo enonamenska (samo njive, samo gozd ...), prav tako pa prihaja do homogenizacije znotraj rab kar je opazno predvsem pri poljskih zemljiščih (monokulturna proizvodnja na velikih površinah).

V tako intenzivnem gospodarjenju s prostorom ima naravna vegetacija malo možnosti preživetja. Nekdaj - ob košnji s koso - je bilo to še mogoče, ker je človek nekatere osebke pozabil pokositi, nekatere pa je namenoma puščal pri življenju. Danes to ni več mogoče, saj kosilnice porežejo vse pred seboj.

Omejk so v takih razmerah torej ekosistemi, v katerih ima naravna vegetacija največjo možnost preživetja. So nekakšen genski rezervoar ali fond in so v tem kontekstu ravnovesje napram raznim krompiriščem, koruziščem etc.

Bogastvo in pestrost živih mej si oglejmo na nekaj primerih. Za prekmursko krajino (Dolinsko) sta iz vrednotena dva podatka, ki dajeta vpogled v sestavo omejkov.

V prvem primeru je v 275 m dolgem omejku 7 različnih grmovnih vrst z 250 osebki, kar pomeni približno 0,75 osebka po tekočem metru.

Drugi primer nakazuje podobne razmere. V 250 m dolgi živi meji je prisotnih 200 osebkov, kar znese 0,8 osebka po tekočem metru. Grmovnih vrst je devet. V

obeh primerih so vštete le grmovne vrste - brez zeli in drevja. V kolikor bi bili upoštevani še ti osebki, bi bila številka precej večja (KOVAČ, 1981).

Podobni podatki veljajo za Belo Krajino kjer je v omejkah do 8 različnih grmovnih vrst (STRMEC, 1982).

Kaj je mogoče iz teh dveh primerov povzeti? Ne glede, da so omejki - prekmurski in belokranjski - prostorsko popolnoma ločeni je razvidno, da je število grmovnih vrst v omejkah približno enako, seveda pa trije vzorci še niso dovolj za razne predpostavke.

Tudi prisotnost istovrstnih osebkov je podobna, razlike so le v deležih, ki posameznim vrstam osebkov pripadajo.

Živalski svet

Kar zadeva habitat živalskega sveta so razmere podobne kot pri rastlinskem. Omejki so v sredini odprte krajine in tako že po fizični plati predstavljajo zavetje. Prav tako pa so omejki nekakšna zatočišča (refugiji?), saj preganjanim živalim (iz sosednjih polj npr.) nudijo nov življenjski prostor.

4.1.2. Varovalna in klimatska funkcija živih mej

Pod varovalno in klimatsko funkcijo omejkov razumemo predvsem preprečevanje erozije z vetrom in vodo na plitvih - večinoma kraških tleh kot tudi izboljšanje mikroklima vegetacije na bližnjih zemljiščih.

Fenomen vetra - kot omejujočega dejavnika razvoja vegetacije - je v Sloveniji dobro poznan. V mislih imamo predvsem kraška in nekatera druga področja, kjer veter bodisi z erozijo ali pa na kakšne drug način, posredno ali neposredno omejuje rast rastlinja. Kar zadeva erozijo z vetrom je to pereč problem kraša, kjer burja letno odnese na tisoče kubičnih metrov rodovitne zemlje.

Le za orientacijo naj služi podatek, da je burja 1.1933 na Prelogu nad Senjem v treh dneh in štirih nočeh odnesla en hektar zemlje v debelini 1 - 2,5 m (cit. Beltram, 1954).

Obe funkciji, tako varovalne kot klimatske, seveda ne gre ostro ločevati saj sta med seboj in z omejki tesno povezani, pa tudi efekt dosežen z omejki (npr. vetrozaščitni), deluje na obe funkciji hkrati. Z vidika funkcij je omejke kot njihove nosilce, potrebno pojmovati kot vetrozaščitne pasove in utrjevalce zemljišč.

Vetrozaščitni efekt (po Pollard et al. 1977)

Gibanje zraka (vetrov) je poleg mnogih drugih faktorjev odvisno še od oblikovanosti površja oz. od oblike ovir. Ni vseeno, na kakšno oviro naleti veter, saj se ob vsaki obnaša drugače.

Za poenostavitev primera oz. razlage efekta privzemimo, da se veter giblje v horizontalni smeri po površju in da naleti na:

trdno oviro (npr. kamniti zid),

prepustno oviro (npr. živa meja).

V prvem primeru, ko veter naleti na trdno oviro, se zračna masa nad oviro dvigne in na drugi strani kaj kmalu doseže prvotno hitrost (moč). Ob tem na zavetrni strani ovire pride do znižanja zračnega pritiska, ki povzroča, da zračne mase nad oviro vdirajo v ta prostor in povzročajo zračne vrtince (turbulence), ki lahko dosegaajo celo večje hitrosti kot jo ima veter pred oviro (glej pril. št.1).

V drugem primeru, ko veter doseže prepustno oviro, je gibanje zraka drugačno. Večina zračne mase se dvigne nad oviro in gre preko nje, nekaj zraka pa vdira skozi odprtine. Ravno to, nekoliko počasnejše gibanje zraka, onemogoča prehitro vrnitev zračnih mas k prizemlju. Zavetrna stran pri tovrstnih ovirah je daljša in ima večji volumen (glej pril. št. 1).

Iz navedenih primerov sledi, da so prepustne ovire, kar zadeva znižanje moči vetra, mnogo primernejše. Med take, prepustne ovire, se uvrščajo tudi omejki, medtem ko npr. gozd deluje kot trdna ovira in je vetrozaščitni efekt relativno slabši.

Najboljši vetrozaščitni efekt - hitrost vetra se zmanjša za 20% in več - ob 40% propustnosti omejkov je dosežen na razdalji, ki je enaka 8-12 kratni višini žive meje. Če torej omejkje pojmujeemo kot vetrozaščitne pasove vidimo, da opravljajo zelo pomembno varovalno funkcijo. Z znižanjem vetrne hitrosti odpihovanje prsti ne dosega takih dimenzij, hkrati pa so omejki že sami sposobni zadržati precejšen del prsti v okviru prostora, ki ga omejujejo.

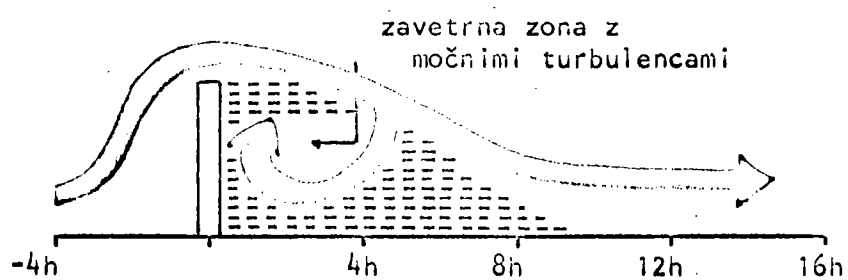
Hkrati omejki s svojim koreninskim pletežem utrjujejo tla in na ta način, delno pa s porabo oz. zadrževanjem vode, preprečujejo odnašanje finih delcev prsti, ki bi jih voda sicer odnesla (plitva tla).

OBNAŠANJE VETRA GLEDE NA:

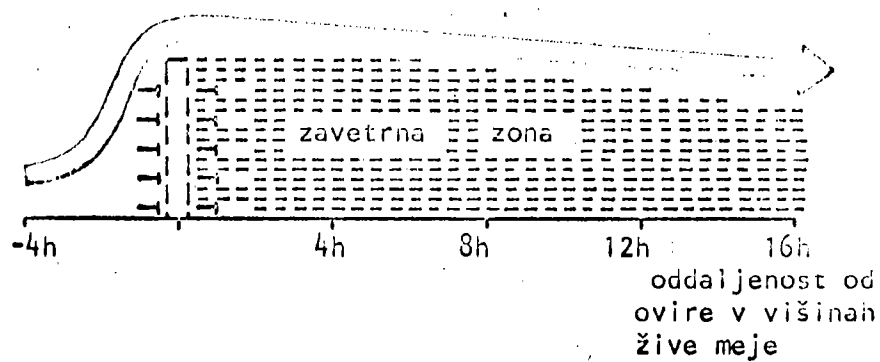
diagrama

Priloga 1

1. trdno oviro

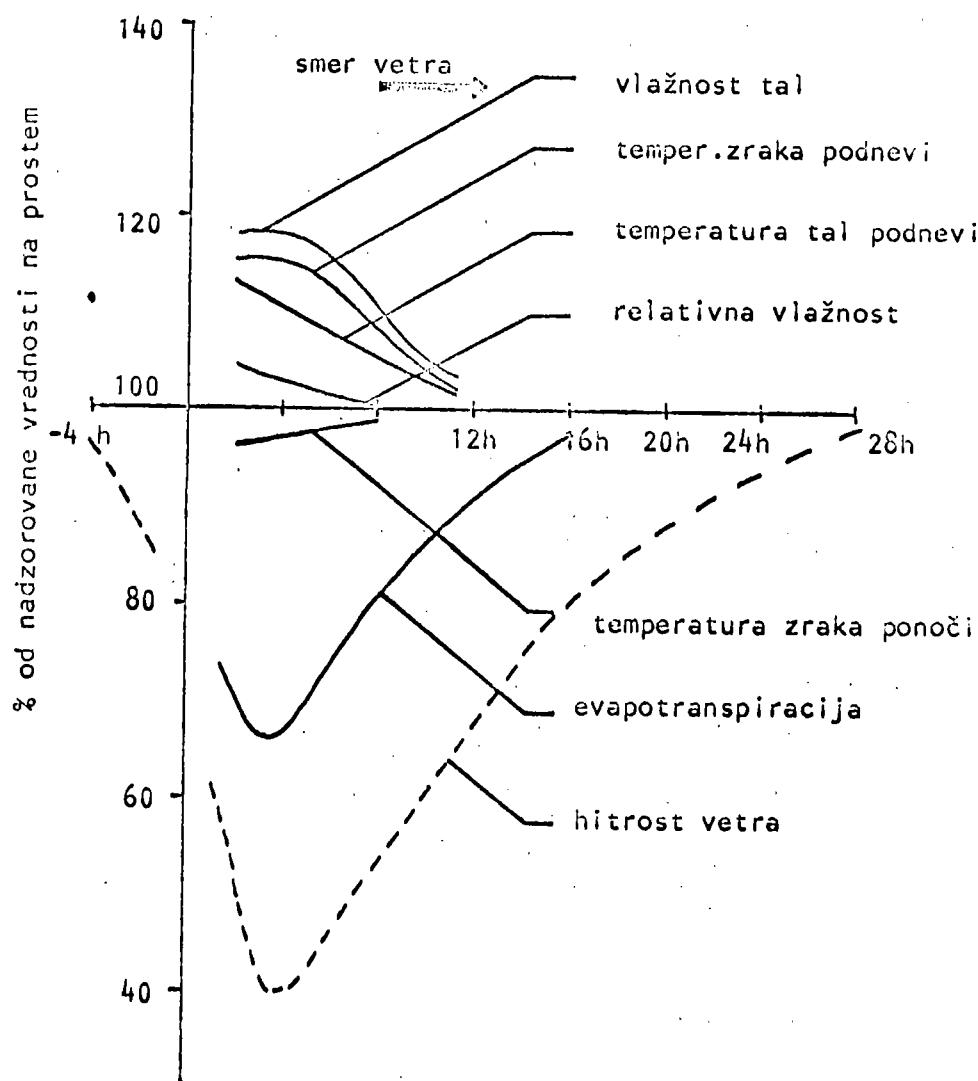

2. prepustno oviro

PRIKAZ UČINKA VETROZAŠČITNEGA EFEKTA NA
RAZLIČNE MIKROKLIMATSKE DEJAVNIKE
(cit. Pollard et al. 1977)

diag.
Priloga 2

Poleg varovalne pa so omejki nosilci že nekajkrat omenjene klimatske funkcije. Z zmanjševanjem hitrosti vetra je dosežena cela vrsta stranskih učinkov, ki občutno izboljšajo mikroklimo sosednjih področij (glej priklj. št. 2). Vsi mikroklimatski faktorji so v tesni povezavi s hitrostjo vetra.

Z zmanjšano hitrostjo vetra se zmanjšuje evapotranspiracija, kar neposredno vpliva na povečanje vlažnosti tal in na višjo relativno vlažnost zraka (ni izmenjave suhega in vlažnega zraka).

Zmanjšana evapotranspiracija vpliva tudi na povišanje temperature tal, ker so izgube toplotne energije ob znižani evapotranspiraciji manjše.

Take in podobne ugotovitve, veljavne za več evropskih in drugih dežel bi s pridom lahko izkoriščali tudi pri nas. Izkušnje kažejo, da se hektarski donos poljskih zemljišč dvigne od 10-20%, ne glede na efekt sence, ki jo žive meje povzročajo in na manjši delež zemljišč, ki jih poraščajo, ob vsem tem pa je manjše še tveganje (npr. ujme, zmrzali itd.).

Podobne raziskave v Ukrajini so pokazale, da je na površinah z gosto preprede-nimi živimi mejami mogoče pridelati dva do trikrat več trave (Beltram, 1954).

4.1.3. Higijensko zdravstvena funkcija

Žive meje kot nosilke teh funkcij nimajo večjega pomena. V omejenem obsegu delujejo kot filtri prašnim delcem. Zaščite pred hrupom ne opravljajo - učinkovitejši so nasipi in zidovi.

4.2. Proizvodna funkcija živih mej

Najboljši pokazatelj proizvodnosti živih mej je biomasa, torej letna netto proizvodnja. Kolikšna je njena vrednost lahko zaenkrat le še ugibamo.

Z vidika stabilnosti ekosistema pa je skoraj pomembnejše utripanje biomase skozi leto ali t.i. pulziranje.

Omenjeno je že bilo, da omejki v krajini predstavljajo ravnovesje napram ostalim, bolj ali manj denaturiranim ekosistemom. V kolikor omejke oz. pulziranje njihove biomase primerjamo z ostalimi kmetijskimi ekosistemi (pašnik, travnik, njiva) kaj lahko ugotovimo, da so žive meje kar zadeva nihanje mnogo stabilnejše. Načelno v omejkah ni intenzivnega gospodarjenja in s tem večjih posegov kot je to opaziti pri agrarnih ekosistemih, ki so nenehno podvrženi nina-

njem biosubstance (paša, košnja, žetev):

Na proizvodno funkcijo omejkov je potrebno gledati z dveh perspektiv in sicer kot:

omejki kot vir prehrane divjadi,
proizvodnja lesa.

4.2.1. Prehrana živalskega sveta

Kar zadeva prehrano divjadi je odgovor delno že podan z vegetacijsko sestavo omejkov (glej 4.1.1.). Velika rastlinska pestrost omogoča prehrano najrazličnejšim vrstam primarnih porabnikov, tj. rastlinojedcem. Ti osebki pa niso edini živalski svet v omejkah, saj imajo "domicilno pravico" (habitat) v njih tudi porabniki višjih stopenj - mesojedci.

Prisotnost najrazličnejše favne in flore in pa raznoliki ekološki pogoji (mikroklimatski in celo nanoklimatski) omogočajo večdimenzionalnost ekološke niše in s tem nenehen boj za obstanek.

Prehranjevalne verige in spleti prehranjevalnih verig so v omejkah številni in obsegajo večje število členov kot npr. agrarni ekosistemi. Opazna je tudi večja specializacija osebkov; vsak člen opravlja natanko določeno funkcijo.

Po vsem navedenem ni naključje, da so v Švici v omejkah našli več kot 30 vrst grmovja, 12 drevesnih vrst, nad 100 vrst raznih zelišč, 36 vrst ptic, 20 vrst sesalcev in več kot 1200 drugih živalskih vrst (Müller, 1979).

Podobne, vendar mnogo popolnejše raziskave, ki zadevajo ptičji svet nasploh so bile izvedene v Angliji. Žive meje so razdelili na višinske plasti oz. dele, v posameznih delih živih mej pa so ugotavljali: gnezdenje, gnezdenje in prehrano in prehrano samo.

Dobljeni rezultati so naslednji: (po Pollard et al., 1977)

Del žive meje	samo gnezd.	gnezd.+prehr.	samo prehr.
zgornje veje dreves v živih mejah	5	2	4 ⁺
dupline, deblo	10	4	1
grmičevje	3	19	14 ⁺
zeli in nizko bodikavo rastje		8	2 ⁺
tla	1	6	4 ⁺
	<hr/> 19	<hr/> 39	<hr/> 23 ⁺

⁺ = in mnogi ostali osebki v migraciji ipd.

Kot je razvidno iz preglednice je slojevitost oz. zgradba živih mej za pr-
čji svet izrednega pomena. Osebki so najpogostejše prisotni v srednjem sloju
(deblo, dupline, grmičevje), medtem ko je število v skrajnih delih nekoliko
manjše.

Navedena primera sicer ne moreta biti stoddstoten prikaz razmer v našem
prostoru, vendar pa dobro služita prikazu razmer vladajočih v omejkah.
Pomenben parameter, ki se prav tako navezuje na habitat in prehrano organizmov,
je dolžina omejkov. V kolikor omejke pojmuje kot gozdne robove (mejna področja)
potem jim moramo priznavati dolžino dvojnega robu. Dolžina živih mej je
parameter, ki zelo veliko doprinese k številčnosti in pestrosti populacije v
prostoru. Omejek, kot fizična tvorba, je že sam po sebi več dimenzionalna ekološka
niša organizmov in pridobiva na pomenu čim večjo dimenzijo dosega. Življenjski
prostor je večji, več je hrane, številčnejša in pestrejša pa je tudi
populacija.

Ilkrti pa nam omejki dovoljujejo, da jih obravnavamo v sklopu mejnih področij.
Omejki so mejna področja med rabami in znotraj rab. Na ta način prihaja do iz-
menjave vrst iz večjih ekosistemov hkrati, kar še doprinese k večji uravnoteže-
nosti prostora kot celote.

4.2.2. Lesno proizvodna funkcija omejkov

V Sloveniji prihaja na trg samo z negozdnih površin okrog 45 000 m³ lesa na leto (KOŠIR, 1976). Nedvomno ta številka ne zajema samo lesne mase iz omejkov marveč vključuje tudi les raznega prosto stoječega drevja, je pa dovolj zgovorna orientacija kaj nam omejki pravzaprav nudijo. Kljub sorazmerno visoki številki lesne mase, pa za omejke v našem prostoru velja, da lesno proizvodne funkcije ne opravljajo v zadovoljivi meri. Vzroke za tako stanje je potrebno iskati v:

- neustreznem in nenačrtnem gospodarjenju,
- veliki razdrobljenosti omejkov,
- nejasni zakonski opredelitvi.

Kar zadeva gospodarjenje z omejkami je stanje več kot slabo. Lastniki zemljišč - kmetje, zadružne skupnosti, etc. - ki so hkrati lastniki omejkov že desetletja odbirajo najboljše osebke, ali pa s panjevim načinom gospodarjenja osiromašujejo že tako slab genski fond.

Seveda ne gre ob tem zanemariti resnice, da so marsikje v omejkah tudi lepa in visokokvalitetna drevesa (hrast, jesen, češnja, oreh etc.), ki rastejo takorekoč sama od sebe in brez vsake nege.

Svoj delež k poraznemu gospodarjenju prispeva še velika prostorska razdrobljenost omejkov kar povzroča nezainteresiranost gozdarjev, kmetijci pa so že itak nezainteresirani in neusposobljeni.

Stanje omejkov bi se morda izboljšalo, če bi na njih gledali z očmi ekologov; z vidika vseh treh skupin funkcij (okoljetvorna, proizvodna in kulturno pogojena) so ti krajinski elementi velikega pomena. Ena izmed rešitev problema ali bolje izboljšanje stanja se ponuja v jasni zakonski opredelitvi. Za sedaj se z omejkami gospodari izven vseh zakonov (1?), ne zajema jih niti zakon o urejanju in vzdrževanju zelenih površin v naseljih.

Kaj bi z omejkami pridobili mi gozdarji je težko napovedati. Vsekakor bo v bodoče tudi v tej stroki potrebno manj gledati skozi ekonomske računice in bolj upoštevati druge, prav tako pozitivne strani.

Pa tudi sicer številka 45 000 m³ lesa ni tako majhna. Res je, da v primerjavi s celokupno posekano lesno maso predstavlja le dober odstotek, res pa je tudi,

da ta količina lesa ob npr. 20 m³ porabi lesa na gospodarstvo letno zadošča kar 2250 kmetom.

Še nekoliko drugače zveni ta številka izražena v denarju. Če upoštevamo, da je ta lesna masa namenjena samo za drva (kar ni!), potem je njena približna vrednost po približnih cenah drv za 1.1981 cca 58.500.000 din, od česar se niti dinar ne vrne gozdarjem kot prispevek za biološka vlaganja.

In še to! Že pri takem gospodarjenju kot je gospodarjenje z omejkami danes se pričinja črna trgovina z lesom.

4.3. Kulturno pogojene funkcije živih mej

S kulturno pogojenimi funkcijami izražamo potrebe, ki so odsev duhovnega, materialnega in empiričnega stanja kulture neke družbe (ANKO, 1982).

4.3.1. Estetska funkcija omejkov

Pojem lepega je naravi tuji. Ni nujno, da je vse kar je naravno tudi lepo. Narava ne ustvarja lepega, ampak vse kar je naravno uravnoteženo in medsebojno vsklajeno. Pojem lepote je tako zgolj produkt človeških zaznav in reakcij na določen objekt.

Če gledamo z očmi narave, je lepoto potrebno pojmovati kot naravno skladnost, oziroma kot harmonično vsklajenost krajinskih elementov - ekosistemov.

V kolikor pogledamo od človeka še nespremenjene ekosisteme - prakrajino - opazimo veliko povezavo in vsklajenost med ekosistemi, ki spontano prehajajo eden v drugega. Ostrih prehodov med njimi ni!

Z vidika estetske problematike so omejkami zelo pomembni krajinski elementi. So vezni členi med ekosistemi, ki sestavljajo gozdnato, agrarno ali urbano krajino in na ta način zakrivajo dejansko precejšen odmik od pristanja - prakrajine - v kateri se je človek rodil.

Potrebno pa je še dati odgovor, kako se kaže blagodejna prisotnost omejkov v krajini. Omejkami poudarjajo:

relief,

vnašajo v prostor globinsko perspektivo,

z barvitostjo prispevajo k tipičnosti pokrajine,
se vklapljujejo v folkloro pokrajine in nenazadnje
zakrivajo antropogene tvorbe (tujke) in jih približajo naravnosti.

Poudarjanje reliefa je odvisno od pokrajine v kateri žive meje opazujemo. V nižinskem svetu omejki s spremljanjem vodotokov poudarjajo relief in ravno na ta način razbijajo njegovo monotonost. Hkrati vnašajo v ravninski prostor tretjo - globinsko - perspektivo. Lep primer sta prekmurska krajina (Dolinsko) in npr. Ljubljansko barje, kjer omejki pričarajo slojevitost pokrajine, hkrati pa vzbujajo občutek precejšnje gozdnatosti, dasiravno je ta zelo nizka.

Povsem drugačno sliko podaja gričevnat svet, kjer omejki s plezanjem po gričih in zajedanjem v agrarne površine dajejo pokrajini pečat nenehne živahnosti, dinamičnosti in neumirljivosti.

Omejkje je mogoče obravnavati tudi kot "etnografsko gradivo", saj se marsikje lepo vklapljujejo v folkloro določene pokrajine. Le kako bi npr. izgledala belokranjska noša brez belih brez?

Pomemben parameter živih mej je barvitost. Omejki z barvitostjo mnogo doprinešajo k tipičnosti pokrajine. Dolenjska nas npr. pozdravlja z živozeleno barvo poleti in pisanim mozaikom barv v jeseni, Notranjski in Primorski skozi poletje ožganima od sonca" lepo pristoji ognjeno rdeča barva ruja.

Še in še bi lahko naštevali barvne aspekte, ki so vsak po svoje očarljivi in seveda različni od prostora do prostora.

Estetska funkcija omejkov se kaže tudi pri zakrivanju antropogenih tujkov. Ko žive meje opazujemo pred raznimi umetnimi tvorbami (stavbami, objekti, deponije, etc.) se nehote porodi tole vprašanje: "Ali človeka peče vest, ker z vnašanjem tvorb, ki so daleč od narave spreminja ali celo uničuje naravno okolje?" Prav omejki so velikokrat "kamuflačni" element, ki določeno, nenaravno stanje delno prekrijejo, ali pa ga celo približajo naravnosti.

4.3.2. Rekreativna

Pomen omejnikov z rekreacijske perspektive spoznavamo šele v zadnjih nekaj letih, čeravno je odnos človek - omejnik in posredno skozenj "rekreacija" že vseskozi prisoten. Še več! V kolikor primerjamo odnos človek - omejnik - gozd, lahko ugotovimo, da je človek omejkom pravzaprav ves čas bližji kot pa gozdu. Še Valvasor pravi, da "človeku ne pristoji predolgo muditi se v gozdu ...", kar kaže, da človek v tem času z gozdom še ni bil tako povezan kot dandanes. Povsem drugačen je verjetno bil človekov odnos do živih mej, s katerimi se je človek vsakodnevno srečeval.

Ob zgoraj navrženi misli " ... posredno skozenj rekreacija!.. pa še pojasnilo. Razlika med preteklostjo in sedanjostjo je le v cilju. Nekdaj je npr. človek nabiral plodove in lovil divjad v omejkah, ker ga je v to vodila potreba po hrani, danes pa to dela zaradi drugih koristi. Izmed katerih potreba po hrani najverjetneje ni na prvem mestu. Menjala se je torej vsebina, slika pa še vedno ostaja ista.

Omejki nam z vidika rekreacije ponujajo naslednje koristi:

- nabiralništvo,
- aktivni odmor (sprehajanje, tek na prostem, jahanje),
- pasivni odmor (počitek ob cesti),
- način preživetja konca tedna (piknik prostori),

Nabiralništvo - prastara oblika gospodarjenja - kljub moderni tehniki in tehnologiji še ni izginila iz zemeljske oble. Posebno v zadnjem času postaja to množična oblika rekreacije, saj prinaša poleg vseh koristi rekreacije navsezadnje tudi materialno. S tega vidika opravljajo omejki pomembno vlogo, saj imajo s svojo pestro vegetacijsko sestavo veliko ponuditi.

V aktivnem odmoru - npr. sprehajanje ali tek na prostem, jahanje etc. imajo omejki nepogrešljivo mesto. Človek je bitje, ki se raje zadržuje na robu gozda kot v gozdu samem, kar pa je "istovetno" z omejkom. Omejki človeku pomagajo globlje podoživljati krajino kot npr. gozd, ki deluje temačno.

Pasivni odmor -npr. počitek ob cesti - prihaja v poštev predvsem ob času selitvenih tokov. Fizična izčrpanost v prijetnem, skritem kotičku izgine prej kot v odprtem prostoru.

Nenazadnje je potrebno omeniti omejke kot ambiente, kjer je mogoče preživeti prijeten konec tedna. Samotnih jas z gozdom in potočkom je mnogo premalo, da bi lahko nasitile ljudi. Željne individualnosti in ne prevelike zaprtosti. Prezasičenost gozdnih robov uspešno nadomeščajo omejke, ki zadoščajo obema pogojema, obenem pa sprejemajo precejšnje število ljudi.

5. POTENCIALNE VREDNOTE OMEJKOV

Sedanje vrednote omejkov po posameznih skupinah funkcij so opredeljene v besedilu, zastavlja se le še vprašanja kako bomo z omejkami delali v bodoče.

Za razliko od prejšnjega poglavja pričenjamo to poglavje s proizvodno funkcijo. Proizvodna funkcija ali ožje gospodarska funkcija omejkov je tista, skozi katero se ob premišljenem gospodarjenju krepijo tudi vse ostale funkcije, čeprav ni vedno najpomembnejša.

5.1. Proizvodna funkcija

Gledano v prihodnost se omejkam ponujajo tri možnosti:

- da ostanejo v nespremenjeni obliki,
- da so žrtev arondacij in
- da se njihovo stanje izboljša.

Prva možnost ohranja ekološko stabilnost, vendar v ničemer ne doprinese k izboljšanju gosp. stanja oz. k boljši preskrbi z lesom. Sedanje gospodarjenje nima perspektive.

Druga možnost je tako z ekološkega, kot z gospodarskega vidika nesprejemljiva, saj bi porušila doslej stabilno krajino, hkrati pa onemogočila precejšnjemu delu prebivalstva preskrbo z lesom.

Tretja možnost je najbolj sprejemljiva, celo zaželjena. Postopna premena omej-
kov bi omogočila, da preidejo v zelo produktivne negozdne površine, ki bi kra-
jino ovrednotile s stališča okoljetvornih in kulturno pogojenih funkcij.

Zaželjeno bi bilo vnašanje hitrorastočih vrst - v kolikor to dopuščajo ekolo-
ške in druge okolne razmere - za preskrbo prebivalstva z lesom (drva), osnova-
ti pa tudi jedra z domačimi, izgnanimi drevesnimi vrstami, npr. s hrastom, je-
senom, brestom, orehom itd. Z vnašanjem teh vrst bi hkrati preprečili pogosto
poseganje v prostor kar bi bilo z ekološkega vidika pozitivno.

5.1.1. Nega omejkov

O negi omejkov trenutno ni mogoče govoriti. Človek vanje posega že vrsto let in pri tem izbira le najboljše osebke, slabe pa pušča živetariti.

S premeno omejkov bi bil glavni ukrep nege že izveden. Ob kvalitetnem genskem fondu (semenovci) bi bila možnost izbire nosilcev funkcij neprimerno večja kot doslej.

Glede zgradbe omejkov bi bilo potrebno težiti k dvoslojnosti, s čimer bi bil dosežen dvojni učinek: gospodarski in ekološki.

Ob rednem redčenju bi bil zagotovljen kontinuiran dotok lesa za kurjavo, hkrati pa bi bila omogočena še produkcija kvalitetnega lesa. Na drugi strani bi nizki sloj delno opravljal negovalno funkcijo, ki bi jo sicer moral v večji meri opravljati človek.

5.2. Okoljetvorne in kulturno pogojene funkcije

Namembnost okoljetvornih in kulturno pogojenih funkcij se v naslednjih letih ne bo bistveno spreminjala. Še vnaprej naj velja, da stanje omejkov nenehno izboljšujemo z gospod. ukrepi, več pozornosti pa bo potrebno posvetiti tudi njihovi legi. Omejki marsikje še ne opravljajo okoljetvornih funkcij (klimatska, hig. zdravstvena) prav zaradi neustrezne lege. V ta namen bo potrebno preučiti glavne ekol. parametre (jakost vetra, smer vetra, nebesna stran itd.) in šele z znanjem teh podatkov postavljati omejkne ustrezni oblik, zgradb in leg.

Podobne so razmere, ki zadevajo kulturno pogojene funkcije, npr. pestrost. Omejki so idealen prostor za vnašanje plodonosnih vrst (poleg lesnoproizvodnih) npr. mokočca, jerebika, katerih pomen je velik za prehrano živalskega sveta in prav tako sodijo v naš prostor.

6. SKLEPNE UGOTOVITVE

Omejki so pomembni krajinski elementi v naši krajini in je njihovo mesto v krajini na vsak način utemeljeno. So pomembni nosilci okoljetvornih, proizvodnih in kulturno pogojenih funkcij v prostoru.

Navkljub vsemu so prevečkrat izpostavljeni interesom posameznikov in raznim kratkoročnim manipulacijam s prostorom (arondacije, melioracije ...).

Gospodarjenje z omejkami je izven vseh zakonov in meji na anarhijo. Zato je potrebno gospodarjenje z njimi prenesti na določene pravne osebe, ki bodo za njih odgovorne pred širšo družbeno skupnostjo, prav tako pa bodo kontrolirale in predvsem izboljševale njihovo stanje.

Z izboljšanjem proizvodne funkcije omejnikov (lesno proizvodne) bi bilo mogoče pridobiti znatno večje količine lesa (energije), posredno pa bi se krepile tudi vse ostale, nič manj pomembne funkcije.

Omejki so kot gozdovi, travniki, barja etc. del podedovane naravne in kulturne dediščine, ki smo jo dolžni ohraniti zanamcem.

L I T E R A T U R A:

1. CIGLAR, 1975: Gozdovi in naravno ravnotežje. Gozdovi na Slovenskem, Ljubljana, Borec
2. MÜLLER, 1979: Bedeutung, Schutz und Pflege von Hecken, Birmensdorf, Schweizerisches Landes Komitee für Vogelschutz (SLKV)
3. ANKO, 1982: Izbrana poglavja iz krajinske ekologije (skripta), Ljubljana, Univerza E.Kardelja v Ljubljani, VTOZD za gozdarstvo
4. POLLARD, et. al. 1977: Hedges, London, Collins
5. BELTRAM, 1954: Pogozdovanje v progah, Gozdarski vestnik, Ljubljana
6. KOVAČ, 1981: Diplomsko delo, Ljubljana, Univerza E.Kardelja v Ljubljani, VTOZD za gozdarstvo
7. STRMEC, 1982: Diplomsko delo, Ljubljana, Univerza E.Kardelja v Ljubljani, VTOZD za gozdarstvo
8. KOŠIR, 1976: Zasnova uporabe prostora, Ljubljana, IGLG

10. ZAKLJUČEK

Velika razsežnost zelenega pasu mesta Maribor (15.565 ha, od tega je gozdov 4.415 ha) je členjena na območje širšega zelenega pasu, ki obsega: 9.430 ha, od tega je gozdov 3.511 ha (gozdnatost 37%); in na območje ožjega zelenega pasu, ki obsega 6.135 ha, od tega je gozdov 904 ha (gozdnatost 15%). Naloga obravnava del severnega ožjega zelenega pasu - gozdnato območje pri Treh ribnikih, ki je enotno opredeljeno kot območje parkovnih gozdov mesta Maribor. V to kategorijo smo vključili sledeče gozdove ožjega zelenega pasu:

- gozd za Kalvarijo	6,00 ha
- bukov gozd ob Treh ribnikih	5,44 ha
- gozdovi za Tremi ribniki	96,00 ha
- gozd pri Samotnem boru	29,00 ha;

na skupni površini 136,44 ha, kar znaša 15%
od vseh gozdov ožjega zelenega pasu.

Z obsežnim terenskim delom smo s popisi (posebna priloga 32 popisov, 256 strani popisa na posebnih popisnih obrazcih) identificirali lastnosti gozdnega prostora in sestojev, da bi na tej osnovi zanesljiveje opredelili njihov potencial za optimalno - večnamensko rabo parkovnih gozdov. Identificirane lastnosti rastišč in sestojev so prikazane tudi prostorsko na obsežnem kartografskem gradivu v merilu 1 : 5 000. Sinteza je izpeljana le do nivoja predloga coningov prostorske ureditve, kar se zdi, da je edino logično, glede na nepoznavanje razmer na ostalem večinskem območju 85% gozdov ožjega zelenega pasu mesta Maribor. Šele z nadaljnjim opredeljevanjem ostalega območja, kot je to predočeno z modelom pri Treh ribnikih, je mogoče zanesliveje definirati

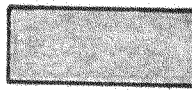
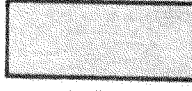

coninge optimalnih rekreacijskih funkcij primestnih gozdov. Le celovita analiza potenciala funkcionalnih območij omogoča zaneslivejšo projekcijo optimalne rabe mestnih zelenih površin. Problematika je v današnjih razmerah še posebej občutljiva vsled skromnejših finančnih možnosti, upoštevati moramo namreč, da je vzdrževanje labilnih in naravi neprilagojenih sistemov izredno velik strošek, ki zlasti ni opravičljiv takrat, ko imamo na razpolago množico variantnih rešitev - kakršne nedvoumno ponuja tudi še neproučeno zaledje ožjega zelenega pasu mesta Maribor.

Parkovni gozd zahteva načrtno in kontinuirano gozdnogojitveno ravnanje v katerem ima odločilno mesto kreativnost in inventivnost neposredno odgovornih strokovnih delavcev ter služb, ki jim je zaupana ta specifična strokovna in družbena naloga!

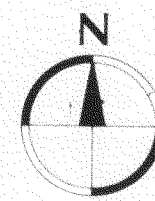
ZELENI PAS MARIBOR

PARKOVNI GOZDOVI PRI TREH RIBNIKIH

LEGENDA :

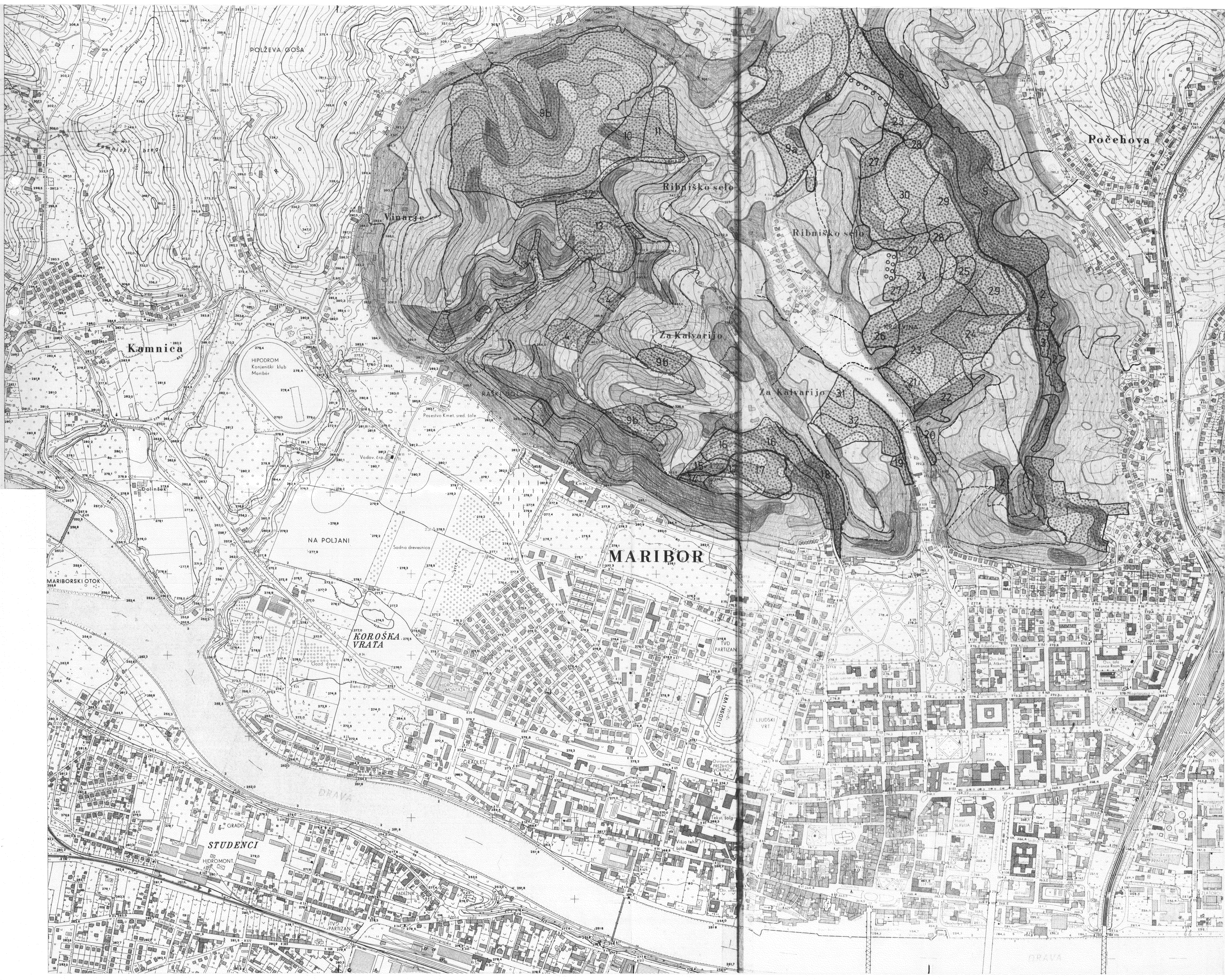
KARTA 1		
- ANALIZA RELIEFA -		
Barva	Kategorija	Nagib v %
	1	0 - 5
	2	6 - 10
	3	11 - 20
	4	21 - 30
	5	31 - 50
	6	51 in več

MERILO 1:5000

INŠTITUT ZA GOZDNO IN LESNO
GOSPODARSTVO - LJUBLJANA

1984

ZELENI PAS MARIBOR

PARKOVNI GOZDOVI PRI TREH RIBNIKIH

LEGENDA:

KARTA 2

- SESTAVA GOZDOV PO DREVESNIH VRSTAH -
I. PREVLADUJOČI IGLAVCI > 70%

- rdeči bor (s primesjo smreke in macesna ter listavcev : hrast, kostanj)
- smreka (z rdečim borom in listavci do 10% : bukev, kostanj, javor)
- mešani iglavci (smreka, bor, macesen, jelka) z listavci (bukev, hrast, kostanj, češnja)

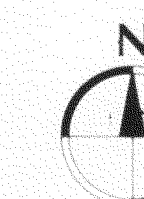
II. PREVLADUJOČI LISTAVCI > 70%

- bukev (s primesjo iglavcev do 10% in listavcev: hrast, kostanj, beli gaber)
- mešani listavci (bukev, hrast, kostanj, beli gaber, robinija, klen, češnja) z iglavci do 10% (smreka, bor, macesen)

III. LISTAVCI Z RDEČIM BOROM

- bukev s primesjo listavcev (hrast, kostanj, češnja) 60% : rdeči bor 40%
- mešani listavci (hrast, kostanj, beli gaber, bukev, robinija, češnja) 60% : rdeči bor 40%

MERILO 1:5000

INŠTITUT ZA GOZDNO IN LESNO
GOSPODARSTVO - LJUBLJANA

1984

ZELENI PAS MARIBOR

PARKOVNI GOZDOVI PRI TREH RIBNIKIH

LEGENDA:

KARTA 3
- STRUKTURA SESTOJEV, VRSTA IN ČAS
UKREPANJA V SESTOJIH -

1) Starostna struktura sestojev:

- debeljak
- drogovnjak
- letvenjak
- mladje (gošča)
- grmišča in zaraščajoče površine

2) Vrste ukrepov:

- A - sanitarna sečnja
- B - prva nega
- C - dopolnilna nega
- D - nega in vzdrževanje posebnih funkcij gozdnega prostora

3) čas (obdobje) ukrepanja v sestojih:

- I. obdobje
- II. obdobje
- III. obdobje (barva kroga je enaka barvi coninga)

MERILO 1:5000

INŠTITUT ZA GOZDNO IN LESNO
GOSPODARSTVO - LJUBLJANA

1984

ZELENI PAS MARIBOR

PARKOVNI GOZDOVI PRI TREH RIBNIKIH

LEGENDA :

KARTA 4
- LESNE ZALOGE IN SKLEP KROŠENJ

Barva	Višina LZ m ³ /ha
	- do 100
	- do 200
	- do 300
	- nad 300

Sklep krošenj je vpisan z decimalno številko od 0,1 do 1,0 poleg zaporedne številke coninga.

MERILO 1:5000

INŠTITUT ZA GOZDNO IN LESNO
GOSPODARSTVO - LJUBLJANA

ZELENI PAS MARIBOR

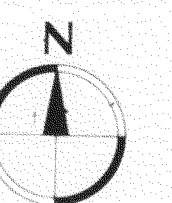
PARKOVNI GOZDOVI PRI TREH RIBNIKIH

LEGENDA :

KARTA 5
- POŠKODBE V GOZDNEM PROSTORU -

- poškodbe drevja
- poškodbe tal
- bolezni, insekti (kostanjev rak)
- erozija

MERILO 1:5000

INŠTITUT ZA GOZDNO IN LESNO
GOSPODARSTVO - LJUBLJANA

1984

ZELENI PAS MARIBOR

PARKOVNI GOZDOVI PRI TREH RIBNIKIH

LEGENDA :

- KARTA 6
- SEDANJA RABA GOZDNEGA PROSTORA -
- gozd
 - površine v zaraščanju ali grmišča
 - posamično drevje ali skupine drevja izven gozda
 - vodne površine
 - vodna črpališča
 - naravni in kulturni spomeniki
 - razgledišča
 - stiki z urbanizacijo
 - stiki z urejenimi parkovnimi površinami
 - ceste in parkirišča
 - najprimernejši prehodi (povezave)

MERILO 1:5000

INŠTITUT ZA GOZDNO IN LESNO
GOSPODARSTVO - LJUBLJANA

1984

ZELENI PAS MARIBOR

PARKOVNI GOZDOVI PRI TREH RIBNIKIH

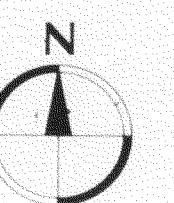
LEGENDA :

KARTA 7

- OCENA POTENCIALNE RABE GOZDNEGA PROSTORA -

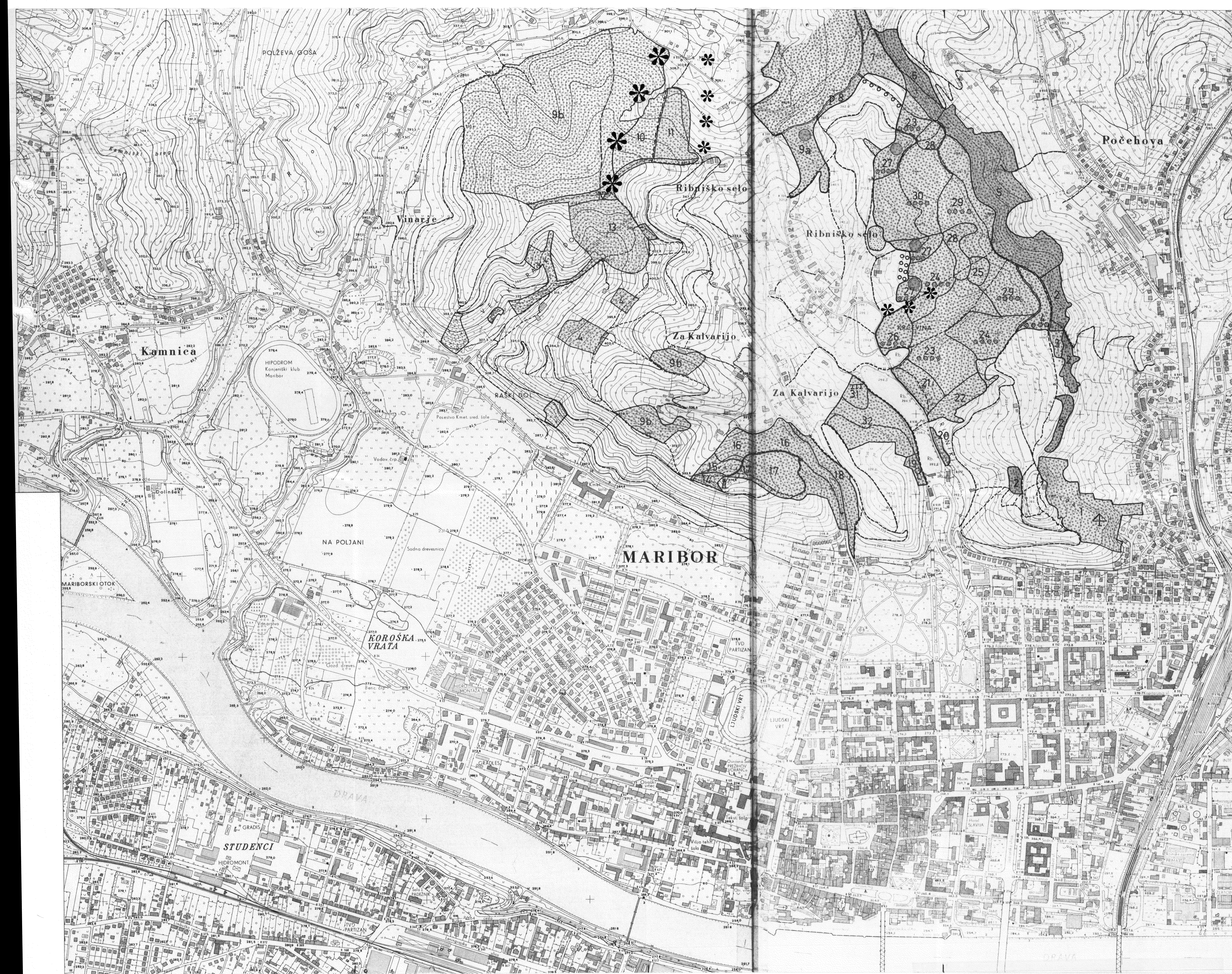
- - hoja
- - letni športi in rekreacija
- - zimski športi in rekreacija
- - izletništvo
- - spomeniški objekti (naravni, kulturni)
- - urejena parkirišča
- - urejena otroška igrišča
- - objekti za varstvo gozdnih živali
- - varovalne cone z omejeno prehodnostjo

MERILO 1:5000

INŠTITUT ZA GOZDNO IN LESNO
GOSPODARSTVO - LJUBLJANA

1984

ZELENI PAS MARIBOR

PARKOVNI GOZDOVI PRI TREH RIBNIKIH

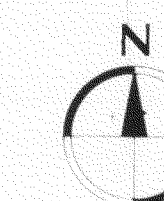
LEGENDA:

KARTA 8

- PREDLOG ČLENITVE NA FUNKCIONALNO-UREDITVENA OBMOČJA -

- 1 - Območje zgoščene urbanizacije
- 2 - Mestni park s parkom Trije ribniki
- 3 - Območje intenzivno obdelanih kmetijskih zemljišč - Kmetijske šole Maribor
- 4 - Območje pretežno ekstenzivno obdelanih kmetijskih zemljišč - opuščena terasirana zemljišča
- 5 - Območje kmetijskih zemljišč na Piramidi
- 6 - Območje grebenskih parkovnih gozdov
- 7 - Območja primerna za intenzivno rekreacijsko rabo v gozdu
- 8 - Območje primerno za piknik
- 9 - Območje potencialne primernosti za urejeno smučišče
- 10 - Območje potencialnega športnega središča

MERILO 1:5000

INŠTITUT ZA GOZDNO IN LESNO
GOSPODARSTVO - LJUBLJANA

1984

ZELENI PAS MARIBOR

PARKOVNI GOZDOVI PRI TREH RIBNIKIH

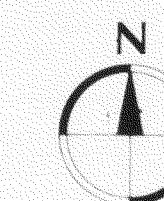
LEGENDA :

KARTA 9

- PREDLOG SITUACIJE REKREACIJSKEGA KOMUNIKACIJSKEGA
OMREŽJA -

- 1 - Cestno omrežje
- 2 - Osnovna mreža pešpoti
- 3 - Potencialna trasa podaljšane tekaške poti
- 4 - Zakoličena trasa tekaške poti

MERILO 1:5000

INŠTITUT ZA GOZDNO IN LESNO
GOSPODARSTVO - LJUBLJANA

1984